

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Kateřina Veselá

Věková hranice trestní odpovědnosti

Diplomová práce

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Věková hranice trestní odpovědnosti vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 10. dubna 2017

Děkuji JUDr. et Mgr. Zdeňkovi Kopečnému za odborné vedení mé diplomové práce a za jeho trpělivost a vstřícnost.

Obsah

Seznam zkratk	5
Úvod	6
1 Současná právní úprava věkové hranice trestní odpovědnosti v České republice ...	8
1.1 Věková hranice trestní odpovědnosti v České republice podle zákona č. 40/2009 Sb.	8
1.2 Věková hranice trestní odpovědnosti podle zákona č. 218/2003 Sb. a trestní odpovědnost mladistvých	9
1.3 Současné možnosti řízení ve věcech dětí mladších patnácti let podle hlavy III. ZSM..	15
1.4 Shrnutí	25
2 Názory odborné veřejnosti na problematiku věkové hranice trestní odpovědnosti	27
3 Příčiny dětské kriminality	37
4 Analýza základních argumentů pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti.....	41
Závěr	49
Seznam použitých zdrojů	52
Shrnutí	55
Abstract	55
Klíčová slova	55
Keywords	55

Seznam zkratek

TZ – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

TŘ – zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

ZSM – zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

ZSZ – zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů

ZZŘ - zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

OSŘ – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si vybrala věkovou hranici trestní odpovědnosti v České republice. Věková hranice trestní odpovědnosti je mezi laickou i odbornou veřejností vděčným tématem k živým diskusím. Naše společnost se k tomuto fenoménu neustále vrací, zejména pak tehdy, pokud je dítětem mladším patnácti let spáchán násilný čin jinak trestný, o kterém hojně informují média, čímž rozvíří veřejné debaty nejprve mezi laiky¹, posléze v poslanecké sněmovně a následně mezi odborníky. Veřejnost je zpravidla šokována brutalitou činu jinak trestného a pobouřena trestní neodpovědností dítěte, na což samozřejmě reagují někteří poslanci svými návrhy na snížení věkové hranice trestní odpovědnosti na 14 let, někdy i méně, ve snaze získat hlasy voličů i v následujícím volebním období.

Jejich návrh po menším či větším úsilí neprojde, ale i kratší období politické debaty o řešení dětské kriminality cestou snížení věkové hranice trestní odpovědnosti stačí k tomu, aby vzbudilo reakci u odborné veřejnosti. Právníci začnou psát odborné články na toto téma s nadějí, že zákonodárci si svůj narychlo vymyšlený návrh dobře rozmyslí a než s ním znova přijdou, opřou své návrhy o seriózní průzkum situace a vezmou v potaz odborné připomínky. Mezitím však média zahltí veřejnost jinými událostmi a zprávami ze světa a hlasy veřejnosti, politiků a odborníků zase utichnou. Společnost se opět vrátí do své letargie do doby, než další dětský pachatel díky svému nízkému věku „unikne“ trestu odnětí svobody za svůj brutální čin jinak trestný a celý výše popsany cyklus začne nanovo.

Mým cílem je analyzovat současnou právní úpravu, zmapovat názory odborné veřejnosti a argumenty pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti tak, abych si mohla zodpovědět základní otázku, zda by se měla věková hranice trestní odpovědnosti opravdu snížit a pokud ano, tak na kolik let. Vzhledem k vývoji společnosti a cyklicky se opakujícímu tlaku občanů na zpřísnění postihu dětských delikventů mladších patnácti let se domnívám, že by bylo dobré se tímto tématem více zabývat. Moje diplomová práce přispěje do diskuse o nutnosti snížení věkové hranice trestní odpovědnosti v České republice a nabídne nový pohled na tuto problematiku.

První kapitola bude pojednávat o aktuální právní úpravě věkové hranice trestní odpovědnosti v České republice, což vytvoří základ pro zbytek mé diplomové práce a rovněž pro utvoření konečného názoru na tuto problematiku. Nejprve analyzuji právní úpravu v obecném trestním předpise, tedy v trestním zákoníku, a následně budu věnovat pozornost speciálnímu zákonu o soudnictví ve věcech mládeže, který upravuje jak relativní trestní

¹ KREJČÍŘÍKOVÁ, Kateřina. Hranice trestní odpovědnosti mladistvých ve vybraných zemích. *Státní zastupitelství*, 2008, roč. 6, č. 5, s. 36.

odpovědnost mladistvých, tak i řízení ve věcech dětí mladších patnácti let, které spáchaly čin jinak trestný. Zaměřím se na to, jaké jsou nyní možnosti řízení o takových skutcích a jak na ně lze dle speciální právní normy reagovat. Nakonec první kapitoly shrnu základní body a porovnáím rozdíly v přístupu k mladistvým a k dětem mladším patnácti let.

V druhé kapitole budu zkoumat, jak se odborná veřejnost staví k případnému snížení věkové hranice trestní odpovědnosti a jaká jiná řešení dětské kriminality navrhuje. Sama nemám s delikventní mládeží žádné praktické zkušenosti, takže touto cestou získám pro utvoření vlastního názoru a zodpovězení hlavní otázky této práce užitečná vodítka. Ve třetí kapitole se zaměřím na základní kriminogenní faktory, které vedou ke vzniku dětské delikvence.

Čtvrtá kapitola bude věnována analýze dvou nejsilnějších argumentů pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. Porovnáím aktuální statistické údaje o vybrané kriminalitě trestně neodpovědných dětí za posledních osm let, což by mělo informovat čtenáře diplomové práce, zda kriminalita mládeže v této věkové skupině v posledních letech roste nebo klesá. Rostoucí počet činů jinak trestných je totiž jedním ze stěžejních argumentů laické veřejnosti, proč by se měla věková hranice začátku trestní odpovědnosti snížit. Poté se pokusím odpovědět na otázku, jestli jsou dnešní děti psychicky vyspělejší, než tomu bylo dříve, což je další argument zastánců snížení věkové hranice trestní odpovědnosti.

Poslední kapitolou mé diplomové práce bude závěr. Právě na tomto místě shrnu veškeré poznatky, ke kterým jsem dospěla v předchozích kapitolách, zodpovím nejdůležitější otázku celé mé práce a vyslovím vlastní názor na nejvhodnější věk, od kterého by v České republice měla začínat trestní odpovědnost.

1 Současná právní úprava věkové hranice trestní odpovědnosti v České republice

Pro zodpovězení základní otázky, zda by se měla věková hranice trestní odpovědnosti v České republice snížit, je nejprve nutné zaměřit se podrobněji na aktuální právní úpravu této problematiky v trestním zákoníku. Tam nalezneme ustanovení, které určí věk, od něhož začíná trestní odpovědnost. Trestní zákoník je však obecným předpisem, na který navazuje speciální zákon o soudnictví ve věcech mládeže.

Proto je třeba na obecný výklad navázat pojednáním o speciální úpravě, která vymezuje jak obecné principy zvláštního zákona, tak následky provinění spáchaného mladistvým a následky činu jinak trestného, který spáchalo trestně neodpovědné dítě. Právě ona věková hranice, která rozděluje relativně trestně odpovědného mladistvého od trestně neodpovědného dítěte a rozdíly v reakcích na jejich trestněprávně relevantní skutky, jsou klíčové. V následujících třech podkapitolách tedy rozeberu nejprve obecnou a posléze speciální právní úpravu, což je nezbytné pro správné pochopení problematiky a rovněž základem pro utvoření názoru na toto kontroverzní téma.

1.1 Věková hranice trestní odpovědnosti v České republice podle zákona č. 40/2009 Sb.

Pachatel jako subjekt trestného činu je jedním z obligatorních znaků skutkové podstaty trestného činu. Aby však byl za tento čin trestně odpovědný, to znamená, podrobil se následné sankční, či jiné kvalifikované trestněprávní reakci na spáchaný čin,² je zapotřebí, aby byly splněny určité podmínky. Jednou z podmínek je kromě přičetnosti i věk pachatele v době spáchání trestného činu.

Aktuální úpravu věkové hranice trestní odpovědnosti v České republice nalezneme v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a to konkrétně v ust. § 25. Ten stanoví, že „kdo v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.“ Abychom však přesně určili okamžik, od kterého trestní odpovědnost začíná, nemůžeme se spokojit pouze s ust. § 25. Musíme se podívat do výkladových ustanovení obecné části trestního zákoníku, konkrétně do § 139, který stanoví pravidlo pro počítání času. Pokud trestní zákoník spojuje s uplynutím určité doby nějaký účinek, tak se do této doby nezapočítává den, kdy nastala událost určující její počátek.

Jestliže tedy dojde k trestněprávně relevantní události, její trestněprávní účinky nastanou až den následující po dni, kdy k této události došlo, jelikož den, kdy se tato událost

² KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 162.

stala, se pro vznik trestněprávních účinků nepočítá. Pokud toto pravidlo vztáhneme na dosažení patnácti let a s tím související začátek trestní odpovědnosti, zjistíme, že ten nastává až den následující po dni patnáctých narozenin, čili až ve 24 hodin v den patnáctých narozenin.³ Na tomto místě je nutné doplnit, že pokud trestný čin trvá delší dobu, jako např. u trestných činů trvajících nebo u pokračujících trestných činů, je trestní odpovědnost pachatele omezena na období po dosažení patnáctého roku věku.⁴

V následujícím odstavci se chci zamyslet nad důvody vedoucími ke stanovení věkové hranice trestní odpovědnosti právě na úrovni patnácti let. Východiskem pro určení okamžiku, kdy se z trestně neodpovědného dítěte stává pachatel trestněprávně relevantního skutku, je určitá sociální zralost. Pachatelem totiž může být jen osoba sociálně zralá, to znamená taková, která je schopna nést důsledky trestní odpovědnosti. Musí tedy nabýt takového stupně biologické i sociálně- psychické dospělosti, aby byla schopna rozpoznat protiprávnost svého činu a ovládat své jednání. Sociální zralosti totiž člověk nabývá postupně procesem dospívání, a to jak po biologické, tak po psychické a sociální stránce. Vzhledem k individuálnímu vývoji každého člověka není jednoduché určit, kdy se osoba stane sociálně zralou, avšak zákonodárce se rozhodl stanovit v ust. § 25 trestního zákoníku, že potřebná sociální zralost nastává patnáctým rokem věku.⁵ Osoba mladší patnácti let tedy nemůže být podle českého trestního zákoníku trestně odpovědná. To však neznamená, že na čin jinak trestný, spáchaný dítětem pod patnáct let, nebudou orgány činné v trestním řízení nijak reagovat. O tom ale bude řečeno více v podkapitole zabývající se řízením ve věcech dětí mladších patnácti let.

1.2 Věková hranice trestní odpovědnosti podle zákona č. 218/2003 Sb. a trestní odpovědnost mladistvých

Jak jsem již zmínila v úvodu této kapitoly, určení věkové hranice trestní odpovědnosti v trestním zákoníku nelze vnímat izolovaně, jako jediný pramen práva vztahující se k této problematice. Obecná úprava věkové hranice trestní odpovědnosti je proto s účinností od 1. ledna 2004 doplněna i zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

Na delikventní mládež totiž nelze pohlížet jako na mladé dospělé. Naopak je nezbytné dívat se na ně jako na vyvíjející se dospívající jedince, kteří ještě nejsou plně vyzralí. Zvláštní

³ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní zákoník. Komentář. 1. díl.* Praha: Wolters Kluwer a. s., 2015, s. 844 (§ 139 trestního zákoníku).

⁴ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné.* 5. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 216.

⁵ Tamtéž, s. 215.

právní předpis je tak předpokladem toho, že na jejich protiprávní činy bude ze strany soudů pro mládež a ostatních orgánů řešících kriminalitu mládeže adekvátně reagováno a že při tom bude zohledněna fáze vývoje, v níž se konkrétní pachatelé právě nacházejí.⁶

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže se z hlediska osobní působnosti vztahuje jak na mladistvé, tak na děti mladší patnácti let. Každé z těchto věkových skupin je v zákoně věnována samostatná hlava. Právní úpravu společnou oběma kategoriím nalezneme v první hlavě, ve které zákonodárce vyjádřil základní zásady, které zároveň vytváří závazná interpretační pravidla. Ta se tedy vztahují jak na postup vůči mladistvým, jež se dopustili provinění, tak na řízení ve věcech trestně neodpovědných dětí. Na rozdíl od klasického represivního přístupu, který převažuje v případě trestání dospělých, pro řešení kriminality mládeže byla zvolena poněkud jiná strategie. Klíčovými prvky jsou zásada prevence a restorativní přístup, jelikož je zde obrovský zájem na jejich budoucím vývoji a na vytváření vhodných podmínek pro jejich sociální a duševní rozvoj. Opatření použitá vůči mladistvým a dětem mladším patnácti let totiž mají sloužit k tomu, aby se mladí delikventi do budoucna zdrželi páchání protiprávních činů, našli si společenské uplatnění, které odpovídá jejich individuálním schopnostem a rozumovému vývoji a také aby podle svých schopností aktivně přispěli k odčinění újmy, která vzešla z jejich protiprávního činu. Taková odezva na jejich kriminalitu působí na mládež mnohem výchovněji než klasický represivní přístup a eliminuje jejich negativní stigmatizaci.⁷

Co se týče věcné působnosti, ZSM upravuje trestní odpovědnost mládeže (tedy osob do osmnácti let), ukládání opatření za protiprávní činy a jejich výkon a rovněž řízení ve věcech mládeže. Jde tudíž o ucelenou úpravu sankcionování mládeže a to včetně vymezení opatření, která lze mládeži uložit za protiprávní činy.⁸

Dolní hranice trestní odpovědnosti je zde upravena shodně s trestním zákoníkem. Ust. § 89 odst. 1 ZSM stanoví, že „dítě mladší patnácti let není trestně odpovědné.“ ZSM neobsahuje speciální ustanovení o počítání času, tudíž pro účely přesného určení počátku trestní odpovědnosti použijeme pravidlo obsažené v § 139 TZ. Tak zjistíme, že trestní odpovědnost i v tomto případě nastane den následující po dni patnáctých narozenin. Právě tímto okamžikem se také z trestně neodpovědného dítěte stává relativně trestně odpovědný mladistvý.

⁶ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 487.

⁷ Tamtéž, s. 488 – 489.

⁸ ŽATECKÁ, Eva, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 2 (§1 ZSM).

Za mladistvého se považuje osoba, která je starší patnácti let, avšak nepřekročila osmnáctý rok svého věku. Jakmile osoba dosáhne osmnáctého roku věku, stává se plně trestně odpovědnou. V době od patnácti do osmnácti let mluvíme u mladistvých o tzv. relativní trestní odpovědnosti. Relativní proto, že mladistvý je podle obecných znaků – přičetnosti a věku trestně odpovědný, ale této odpovědnosti může být ve zvláštních případech zproštěn. U mladistvých se totiž k podmínce věku a přičetnosti přidává ještě jeden obligatorní znak subjektu provinění a tím je rozumová a mravní vyspělost.⁹

Rozumová a mravní vyspělost má dvě základní složky, které tvoří do značné míry jeden celek a navzájem se ovlivňují. První z nich je složka rozumového vývoje, jež zahrnuje postupné a individuální nabývání schopnosti pojmově myslet, přičemž úroveň takového vývoje je určována dosaženým stupněm tohoto myšlení. Druhou složku tvoří mravní vývoj, čili proces, ve kterém si mladistvý v průběhu individuálního vývoje jeho osobnosti osvojuje normy chování, které platí v daném období rozvoje společnosti a přeměňuje tyto normy na osobní a morální kvality.¹⁰

Požadavek rozumové a mravní vyspělosti mladistvého pachatele je obecným znakem provinění a také samostatnou podmínkou trestní odpovědnosti.¹¹ Ust. § 5 ZSM k tomu říká: „mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozeznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“ Jde tedy o to, zda mladistvý dosáhl v době spáchání činu určitého stupně intelektuálního a mravního vývoje a jestli je schopen chápat smysl a význam svého počínání.¹² Pokud u mladistvého není splněna podmínka dostatečné rozumové a mravní vyspělosti, nemůže být trestně odpovědný, i kdyby měl zákonem stanovený věk a byl by přičetný.

Na tomto místě je třeba doplnit, jaký je vztah nedostatku rozumové a mravní vyspělosti a nepřičetnosti. Při nedostatku rozumové a mravní vyspělosti nejde o duševní poruchu patologického rázu, nýbrž o opožděné dospívání. Kritérium rozumové a mravní vyspělosti podle § 5 odst. 1 ZSM nevylučuje ust. § 26 TZ o nepřičetnosti, tato ustanovení se uplatní vedle sebe. Pokud by byl pachatel provinění například mentálně retardovaný, čili by trpěl duševní poruchou, která by způsobovala jeho neschopnost rozpoznat protiprávnost a ovládat

⁹ JELÍNEK, Jiří a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 54-55 (§ 25 TZ).

¹⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 371 (§ 25 TZ).

¹¹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 218.

¹² Tamtéž, s. 218.

své jednání, pak by takový pachatel byl považován za nepřičetného podle § 26 TZ a zmíněný § 5 ZSM by se v tomto případě vůbec nepoužil.¹³

Aby byl mladistvý shledán trestně neodpovědným na základě § 5 odst. 1 ZSM, nedostatek jeho rozumové a mravní vyspělosti musí být podstatný, což znamená, že mladistvý nedosahuje stejného stupně vývoje jako jeho průměrní vrstevníci.¹⁴ Úroveň vyspělosti mladistvého se však nezkoumá ve všech případech provinění, nýbrž pouze pokud by v konkrétním případě nastaly pochybnosti o rozumové a mravní vyspělosti mladistvého pachatele v době spáchání provinění.¹⁵ V takových případech je dle § 58 odst. 1 ZSM třeba, aby jeho duševní stav vyšetřili znalci.

V praxi soud přibere dva znalce, jednoho z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii a druhého z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky se specializací na dětskou psychologii.¹⁶ Jmenovaní znalci musí ve znaleckém posudku dospět k závěru, zda mladistvý v době spáchání provinění měl či neměl dostatečnou rozumovou a mravní vyspělost. Na základě zpracovaných posudků pak soud rozhodne, zda je mladistvý trestně odpovědný, či nikoliv. Pokud se tedy znalecky potvrdí, že mladistvý nebyl dostatečně rozumově a mravně vyspělý, aby mohl nést trestní odpovědnost, považuje se jeho skutek za čin jinak trestný. Tedy čin, který by byl proviněním, pokud by zde nechyběl znak subjektu provinění. Dle ust. § 5 odst. 2 ZSM „dopustí-li se mladistvý činu jinak trestného nebo není-li z jiných důvodů trestně odpovědný, lze vůči němu použít vedle ochranných opatření obdobně postupů a opatření uplatňovaných podle tohoto zákona u dětí mladších patnácti let.“ Těmto opatřením se však budu blíže věnovat v následující podkapitole.

Jestliže soud pro mládež dospěje k závěru, že mladistvý trestně odpovědný je, přichází na řadu fáze výběru vhodného opatření za spáchané provinění. Mladistvému mohou být dle § 10 ZSM uloženy celkem tři druhy opatření, a to výchovná, ochranná a trestní. Tyto tři typy opatření jsou vcelku komplexně provázány, ale navzájem se od sebe liší svým charakterem, účelem i podmínkami pro jejich uložení.¹⁷ Primárním účelem ukládání opatření není potrestání mladistvého za spáchané provinění, nýbrž výchovné působení na jeho osobu a ochrana mladistvého před nežádoucími vlivy jeho prostředí.¹⁸ Smyslem je vytvořit vhodné

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ ŽATECKÁ, Eva, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 158 (§ 58 ZSM).

¹⁶ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, § 58.

¹⁷ ŠČERBA, Filip, COUFALOVÁ, Bronislava. *Efektivita sankcionování mladistvých*. Praha: Leges, 2016, s. 23.

¹⁸ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 489.

podmínky pro sociální a duševní rozvoj mladistvého, přičemž je brán zřetel na jeho stupeň vývoje, osobnost, rodinné prostředí a poměry, ze kterých pochází. Tento přístup by měl ideálně vést k prevenci dalšího páchaní provinění.¹⁹

V zásadě nejmírnějším druhem opatření, která lze uložit mladistvému pachateli, jsou opatření výchovná. Jejich účelem je usměrnění způsobu života mladistvého správným směrem, podpora a zajištění jeho výchovy²⁰ a vytvoření podmínek pro jeho zdravý rozvoj.²¹ Mezi výchovná opatření patří dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou. Výchovná opatření je možné uložit buďto samostatně, nebo pokud to dovoluje jejich povaha, současně s uloženým ochranným nebo trestním opatřením. Lze je uložit nejdéle na dobu tří let anebo na dobu současně stanovené zkušební doby u podmíněného odsouzení nebo podmíněného odložení peněžitého opatření.²² Se souhlasem mladistvého je možné uložit mu výchovné opatření ještě před pravomocným rozhodnutím o jeho vině. V přípravném řízení o takovém postupu rozhoduje státní zástupce, ve fázi řízení před soudem náleží toto rozhodnutí soudu pro mládež. Pro úplnost je nutno doplnit, že státní zástupce v přípravném řízení a soud pro mládež v řízení před soudem může změnit či zrušit uložené opatření, pokud se ukáže, že úplné či včasné plnění opatření je pro mladistvého nemožné nebo je nelze po mladistvém spravedlivě požadovat.²³

Dalším typem opatření, která mohou být mladistvému uložena, jsou ochranná opatření. Jejich účel spočívá v ochraně společnosti, prevenci recidivy, kladném ovlivnění vývoje mladistvého a také v izolaci a léčbě případné duševní poruchy či závislosti.²⁴ Existují čtyři typy ochranných opatření, a to ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci a ochranná výchova. První tři se ukládají podle TZ, avšak soud pro mládež přitom nesmí zapomínat na obecný účel opatření u mladistvých a na zvláštní účel ochranných opatření, kterým je hlavně kladný vliv na duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a prevence

¹⁹ ŽATECKÁ, Eva, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 28 (§ 9 ZSM).

²⁰ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 489.

²¹ ŽATECKÁ, Eva, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 32 (§ 10 ZSM).

²² Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů. § 15

²³ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 490.

²⁴ ŽATECKÁ, Eva, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 65 (§ 21 ZSM).

recidivy. Právní úpravu a podmínky ukládání ochranné výchovy nalezneme v ZSM.²⁵ Ochranné výchově se budu více věnovat v následující podkapitole.

Ochranná opatření, na rozdíl od těch trestních, v sobě nemají zakomponovaný prvek morálního odsouzení činu, kterým jsou podmíněna. Mohou tak být uložena i v případě, že mladistvý nebyl shledán vinným například z důvodu nepřičetnosti nebo kvůli nedostatku rozumové a mravní vyspělosti.²⁶ V pravomocném meritorním rozhodnutí soud pro mládež nestanoví přesnou dobu výkonu ochranného opatření, protože jeho výkon trvá, dokud to vyžaduje účel opatření. Pravidelně se však přezkoumává, zda důvod uložení ochranného opatření u konkrétního provinilce stále trvá. Určitou výjimku představuje ochranná výchova, kde je maximální délka na základě § 22 odst. 2 ZSM omezena dosažením osmnácti let, s možností prodloužení do devatenáctého roku věku. Výkon ochranných opatření nepodléhá promlčení, nezahazuje se a nemůže být prominut ani formou milosti. Ochranná opatření je možné ukládat jak samostatně, tak vedle trestních opatření. Z praktických důvodů není moc časté jejich ukládání současně s výchovnými opatřeními.²⁷

Posledním a nejpřísnějším druhem sankcí za spáchané provinění jsou trestní opatření, která představují prostředek ultima ratio. Ukládají se totiž pouze v případech, kdy nestačí uložení mírnějšího výchovného nebo ochranného opatření.²⁸ Na rozdíl od předchozích dvou druhů opatření, jestliže soud pro mládež ukládá tento druh opatření, vyslovuje tím zároveň i negativní hodnocení osoby mladistvého a spáchaného provinění a působí mladistvému určitou újmu. I při aplikaci trestních opatření však musí zůstat zachován účel systému opatření a základní zásady vztahující se k sankcionování mladistvých. To znamená, že uložené trestní opatření musí napomáhat k vytváření vhodných podmínek pro další vývoj mladistvého, přičemž musí být brán ohled na jeho osobu a poměry a na okolnosti konkrétního případu.²⁹

Ust. § 24 odst. 1 ZSM podává taxativní výčet trestních opatření. Jsou jimi obecně prospěšné práce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci, zákaz činnosti, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem a nepodmíněně odnětí svobody. Jak již bylo zmíněno, trestní opatření představuje až poslední prostředek k sankcionování

²⁵ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 496.

²⁶ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1141 (§ 96 – 97 TZ).

²⁷ ŽATECKÁ, Eva, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 65 – 66. (§ 21 ZSM)

²⁸ Tamtéž, s. 74 (§ 25 ZSM).

²⁹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 499.

mladistvých. Důkazem tohoto přístupu je v ZSM zakotvený institut upuštění od uložení trestního opatření a podmíněné upuštění od uložení trestního opatření.

Oproti dospělým pachatelům je u mladistvých výměra trestních opatření, která v sobě nějakou výměru zahrnují, vždy nižší, a to zpravidla o polovinu. Pokud jde o trestní opatření odnětí svobody, dolní i horní hranice stanovená v trestním zákoníku pro konkrétní trestný čin se snižuje na polovinu. Spodní hranice snížené sazby nesmí převýšit jeden rok a horní hranice nesmí být vyšší než pět let. Toto rozmezí lze překročit jen v jediném případě. Pokud mladistvý spáchá provinění, za které trestní zákoník dovoluje uložit výjimečný trest a povaha a závažnost tohoto provinění je extrémně vysoká vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení, zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku, může být mladistvému odňata svoboda na pět až deset let.³⁰

I výkon nepodmíněného odnětí svobody vykazuje odchylku od výkonu trestu u dospělých. Podle ust. § 31 odst. 4 ZSM mladiství, kteří nepřekročili devatenáctý rok věku, vykonávají nepodmíněné odnětí svobody odděleně od ostatních odsouzených ve věznicích nebo speciálních odděleních pro mladistvé. Pokud však soud pro mládež ukládá nepodmíněné odnětí svobody mladistvému, který již dosáhl devatenácti let, může za podmínek stanovených v § 31 odst. 6 rozhodnout, že mladistvý vykoná své trestní opatření ve věznici pro ostatní odsouzené a zároveň určí, do jakého typu věznice bude zařazen.

1.3 Současné možnosti řízení ve věcech dětí mladších patnácti let podle hlavy III. ZSM

Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let upravuje hlava III. zákona o soudnictví ve věcech mládeže (ust. § 89 a násl.). Dítě mladší patnácti let sice není trestně odpovědné, to však neznamená že, pokud se takové dítě dopustí například vraždy, zůstane tento čin orgány zabývajícími se kriminalitou mládeže nepovšimnut. Stejně tak mladistvý, u kterého se prokáže nedostatek rozumové a mravní vyspělosti, se bude ze svého činu zodpovídat před soudem pro mládež v rámci tohoto typu řízení, jelikož není trestně odpovědný.

Podle ust. § 89 ZSM rozlišujeme dva typy činů podle jejich závažnosti. Dle § 89 odst. 2 „dopustí-li se dítě mladší než patnáct let činu jinak trestného, učiní soud pro mládež opatření potřebná k jeho nápravě, která jsou uvedena v § 93.“ Odst. 3 dále stanoví, že „jednání dítěte mladšího patnácti let, které je jiným protiprávním činem, než je uveden v odstavci 2, se posuzuje a projednává podle obecných předpisů.“

³⁰ Tamtéž. s. 506 – 507.

V zákoně jsou tedy rozlišeny dva typy skutků, kterých se děti mohou dopustit. Prvním typem jsou činy jinak trestné, druhým jsou jiné protiprávní činy. Rozlišujícím kritériem je povaha a závažnost spáchaného činu a dále jeho společenská škodlivost. Jiné protiprávní činy jsou projednávány podle obecných předpisů, a to zejména dle zákona č. 89/2014, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Za jiný protiprávní čin můžeme považovat skutek, který nenaplnuje žádnou ze skutkových podstat uvedených v TZ, avšak může naplňovat například znaky přestupku. Naproti tomu čin jinak trestný je činem, který naplňuje všechny znaky některé ze skutkových podstat trestných činů, ale jeho pachatel za tento čin není trestně odpovědný, jelikož nedosáhl požadované věkové hranice patnácti let nebo se jedná o mladistvého, který nedosáhl požadované rozumové a mravní vyspělosti. Jiné protiprávní činy jsou tedy méně závažné a vykazují nižší společenskou škodlivost, a proto jsou projednávány podle obecných předpisů. Dítě může být odpovědné za jiný protiprávní čin pouze v případě, že má deliktní způsobilost dle § 2920 občanského zákoníku. To znamená, že bylo schopné rozpoznat protiprávnost a zároveň ovládat své jednání. Aby bylo dítě deliktně odpovědné, musí být složky intelektuální a volní dány současně. Pokud bude rozhodnuto, že dítě má deliktní odpovědnost, bude za škodu způsobenou svým činem odpovídat solidárně s osobami, které nad ním měly dohled, typicky např. s jeho zákonnými zástupci.³¹

Hlava III. ZSM se dále jinými protiprávními činy nezabývá, neboť se jedná o trestněprávní předpis. Další text bude věnován činům jinak trestným a reakci příslušných orgánů na jejich spáchání. Cílem této práce totiž je zjistit, zda by se věková hranice trestní odpovědnosti měla snížit. Bylo by bezpředmětné na tomto místě více rozebírat deliktní odpovědnost dětí podle občanskoprávních předpisů.

Jak jsem již uvedla, dítě mladší patnácti let se nemůže nikdy dopustit trestného činu, jelikož není způsobilé být trestně odpovědné z důvodu nedostatečné sociální zralosti způsobené nízkým věkem. Z toho logicky vyplývá, že v řízení s takovým dítětem nelze postupovat podle TŘ a opatření použitá vůči němu není možné uplatňovat v trestněprávním rámci.³² Proto je řízení dle hlavy III. ZSM specifickým občanskoprávním řízením. Jeho účelem je projednávání činů jinak trestných, které byly spáchány dětmi mladšími patnácti let nebo mladistvými, kteří za ně nenesou trestní odpovědnost pro nedostatek rozumové a mravní vyspělosti. Po takovém řízení následuje rychlá a přiměřená reakce na spáchaný skutek, která

³¹ ŽATECKÁ, Eva, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 232 – 233 (§ 89 ZSM).

³² KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 777.

má v souladu se zásadami a cílem ZSM odradit dítě od páchání dalších protiprávních činů a působit na něj výchovně.³³

Nestanoví-li ZSM jinak, postupuje soud v tomto řízení dle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů a subsidiárně se použije zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. Kombinace prvků trestního a občanského práva však v praxi působí problémy. ZZŘ výslovně neupravuje řízení podle hlavy III. ZSM, proto je nutné vycházet z oddílu 5 ZZŘ, § 466 a násl., který se týká péče soudu o nezletilé a subsidiárně použít OSŘ. Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let tak může být označeno jako „řízení soudu ve věci péče o nezletilé, kde se rozhoduje o vině a sankci za spáchaný čin“.³⁴

Zde je potřeba říci, že řízení o činech jinak trestných spáchaných trestně neodpovědnými dětmi probíhá před soudy pro mládež. Tyto soudy jsou tvořeny zvláštními senáty nebo předsedy takových senátů anebo samosoudci příslušných okresních, krajských a vrchních soudů nebo Nejvyššího soudu ČR. Na řešení činů jinak trestných se však také podílí i jiné specializované instituce a složky, jimiž jsou hlavně Probační a mediační služba a dále orgány sociálně – právní ochrany dětí. V případě, že je to potřeba, pak tyto složky spolupracují s dalšími institucemi, občany působícími v této oblasti a v neposlední řadě i se zájmovými sdruženími.³⁵ Co se týče místní příslušnosti soudu v řízení ve věcech dětí mladších patnácti let, musíme vycházet z ust. § 467 odst. 1 a § 4 odst. 2 ZZŘ, jelikož v ZSM speciální úpravu místní příslušnosti nenajdeme. Místně příslušným pro konání řízení tedy bude věcně příslušný soud, v jehož obvodu má nezletilý své bydliště, a to na základě dohody rodičů, rozhodnutí soudu nebo jiných rozhodujících skutečností.³⁶

Zahájení řízení o uložení opatření dítěti mladšímu patnácti let je upraveno v ust. § 90 ZSM. Dle § 90 odst. 1 ZSM je možno řízení zahájit dvěma způsoby. Prvním z nich je zahájení řízení na návrh státního zástupce. Státní zástupce je povinen podat soudu pro mládež návrh na uložení opatření bezodkladně poté, jakmile se dozví, že trestní stíhání je nepřipustné, neboť jde o osobu, která není pro nedostatek věku trestně odpovědná. Učinit tak musí vždy, o uložení opatření nebo o případném upuštění od uložení opatření může rozhodnout jen soud pro mládež. Tímto způsobem je řízení zahájeno dnem, kdy soudu pro mládež dojde příslušný

³³ ŽATECKÁ, Eva, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 232 (§ 89 ZSM).

³⁴ Tamtéž.

³⁵ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 779.

³⁶ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014, s. 464.

návrh státního zástupce.³⁷ Druhou možností představuje zahájení řízení samotným soudem pro mládež bez návrhu v případě, že státní zástupce návrh nepodal. Tato možnost vyplývá z nesporné povahy řízení. Pokud podá návrh na zahájení řízení kdokoli jiný než státní zástupce, soud pro mládež řízení usnesením zastaví. Jestliže však soudu dojde podání, které si vyhodnotí pouze jako podnět k zahájení řízení, ze kterého budou vyplývat závažné a podložené informace o tom, že se dítě mladší patnácti let dopustilo činu jinak trestného, soud o tomto podnětu procesně nerozhodne a může zahájit řízení sám.³⁸ V takovém případě je řízení zahájeno dnem vydání usnesení o zahájení řízení.³⁹

Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let bychom mohli rozdělit na dvě fáze. V první fázi se zjišťuje, zda dítě mladší patnácti let skutečně spáchalo čin jinak trestný, a pokud se toto potvrdí, přichází na řadu druhá fáze, která spočívá ve vhodné reakci na tento skutek. V praxi se postupuje tak, že když orgán činný v trestním řízení (nejčastěji Policie ČR) zjistí, že byl spáchán čin jinak trestný a jeho pachatelem je osoba mladší patnácti let, má povinnost tuto věc ihned odložit dle § 159a TR. Státní zástupce rovněž nemůže provádět úkony podle TR, ale má možnost dále postupovat podle zákona o státním zastupitelství.⁴⁰

Aby mohl státní zástupce podat návrh na zahájení řízení, musí jej samozřejmě dostatečně podložit důkazy, které svědčí o tom, že konkrétní dítě mladší patnácti let je skutečně pachatelem konkrétního činu jinak trestného. Klíčovou aktivitou státního zástupce a policejního orgánu je tedy ve fázi před podáním návrhu na zahájení řízení shromažďování důkazů nezbytných pro objasnění činu. Jak ale již bylo konstatováno výše, jakmile je zjištěno, že se činu jinak trestného dopustilo trestně neodpovědné dítě, nesmí proti němu být postupováno podle TR. Státní zástupce však má oprávnění daná ZSZ, a to i v této netrestní oblasti.⁴¹ Podle ust. § 14 odst. 1 a 3 ZSZ má státní zástupce právo zapůjčovat si spisy a doklady od ministerstev a jiných státních orgánů, orgánů územní, profesní a zájmové samosprávy a také od fyzických a právnických osob, kterým byl svěřen výkon státní správy a pořizovat si z nich opisy a výpisy. Tyto orgány a osoby mají povinnost poskytnout státnímu

³⁷ ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 708 (§ 90 ZSM).

³⁸ ŽATECKÁ, Eva, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 234 – 235 (§ 90 ZSM)

³⁹ ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 715 (§ 90 ZSM)

⁴⁰ ŽATECKÁ, Eva, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 234-236 (§ 90 ZSM).

⁴¹ ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 708 – 709 (§ 90 ZSM).

zástupci potřebnou součinnost. Dále má státní zástupce dle § 15 odst. 1 ZSZ právo, vyzvat každého, aby se dostavil na státní zastupitelství a podal zde potřebné vysvětlení, o jehož obsahu a průběhu je pořízen záznam. V tomto případě jde o zajištění součinnosti v širším smyslu. Povinnost dostavit se k podání vysvětlení se vztahuje na každého, kdo je k tomu státním zástupcem vyzván, a to i v případě, že má následně právo podání vysvětlení odmítnout.⁴² Jakmile státní zástupce shromáždí veškeré potřebné důkazy a podklady, má, jak bylo uvedeno výše, povinnost podat soudu pro mládež návrh na uložení opatření dítěti mladšímu patnácti let.

Právní úpravu účastníků tohoto specifického řízení nenajdeme v ZZŘ, nýbrž v ust. § 91 ZSM. Jak již bylo konstatováno, charakter řízení podle hlavy III. ZSM je nesporný, proto okruh účastníků vychází z modifikace účastenství v nesporném řízení. Účastníky řízení tedy bude nezletilé dítě, které se dopustilo činu jinak trestného, zákonní zástupci dítěte nebo osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy či jiné obdobné péče, samozřejmým účastníkem bude též orgán sociálně-právní ochrany dětí a také další osoby, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno. Státní zastupitelství bude účastníkem řízení pouze v případě, že řízení bylo zahájeno na jeho návrh.⁴³ Soud pro mládež je povinen ustanovit dítěti, o jehož činu jinak trestném je v tomto řízení jednáno, opatrovníka, kterým bude vždy advokát.⁴⁴ Ustanovený advokát vykonává oprávnění opatrovníka až do skončení řízení, a to i po dosažení zletilosti dítěte.⁴⁵

Jednání o návrhu na uložení opatření dítěti mladšímu patnácti let se v obecné rovině řídí ust. § § 114 a násl. OSŘ a § 466 an. ZŘS, avšak s odchylkami dle § 92 a § 94 ZSM.⁴⁶ Jednání je ústní. Veřejnost je zásadně vyloučena, aby nedocházelo k traumatizaci a negativní stigmatizaci dítěte. Ve výjimečných případech může soud pro mládež rozhodnout o tom, že se řízení bude konat veřejně. Dle § 116 odst. 3 OSŘ může soud povolit konkrétním osobám, které mají na dítě kladný výchovný vliv, aby byly přítomny jednání. Takovými osobami mohou být zejména příbuzní, nebo vedoucí zájmového kroužku, který dítě navštěvuje. Úředníkům Probační a mediační služby však soud povolí účast na jednání vždy.

⁴² KOUDELKA, Zdeněk, RŮŽIČKA, Miroslav, VONDRUŠKA, František. *Zákon o státním zastupitelství s komentářem a judikaturou*. Praha: Leges, 2010, s. 210, 221 (§ 14, § 15 ZSZ).

⁴³ ŽATECKÁ, Eva, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 239 (§ 91 ZSM).

⁴⁴ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014, s. 464.

⁴⁵ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů. § 91 odst. 2.

⁴⁶ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014, s. 464.

Samozřejmostí je, že všichni, kteří jsou přítomni v jednací místnosti, musí být poučeni o své povinnosti zachovávat mlčenlivost o informacích z jednání a také o osobních údajích. Všichni účastníci musí být k jednání předvoláni nejméně deset dnů předem. Dle § 92 ZSM nemusí být dítě při jednání vyslechnuto, pokud je jiným způsobem dostatečně prokázáno, že se dopustilo činu jinak trestného. Názor dítěte ve věci však musí být zjištěn vždy, a to buď jeho výslechem, nebo prostřednictvím jeho opatrovníka, anebo prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Řízení o činu jinak trestném a jeho projednávání u soudu má pro dítě významný výchovný efekt, z toho důvodu by měl být názor dítěte primárně zjišťován jeho výslechem u soudu.⁴⁷ Pokud je prokázáno, že se dítě opravdu dopustilo činu jinak trestného, má soud pro mládež za úkol vybrat nejvhodnější řešení pro jeho budoucí vývoj. Soud rozhoduje rozsudkem, který se vyhláší veřejně.⁴⁸

Co se však týče uveřejnění výsledku řízení, § 94 ZSM stanoví, že může být ve veřejných sdělovacích prostředcích uveřejněn pouze po právní moci a jen bez uvedení jména a příjmení dítěte, o které v řízení šlo a dále také bez uvedení jmen a příjmení dalších účastníků řízení a jejich zástupců nebo opatrovníků. Povolit uveřejnění těchto údajů může ve výjimečných případech pouze soud pro mládež. Ust. § 94 ZSM navazuje na ochranu soukromí stanovenou §§ 52 – 54 ZSM, které se primárně použijí pro řízení s mladistvými, ale stejné uplatnění mají i u dětí mladších patnácti let. Důvodem je stejně jako v otázce veřejnosti řízení snaha o minimalizaci negativní stigmatizace dětí.

ZSM uvádí v § 93 výčet sedmi opatření, která lze uložit dítěti mladšímu patnácti let v případě, že spáchá čin jinak trestný. Zpravidla se tak stane na základě výsledků pedagogicko-psychologického vyšetření.⁴⁹ Soud pro mládež tedy může dítěti uložit výchovnou povinnost, výchovné omezení, napomenutí s výstrahou, dohled probačního úředníka, ochrannou výchovu, ochranné léčení nebo dítě zařadit do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče. První tři opatření jsou totožná s výchovnými opatřeními, která je možno uložit mladistvým.⁵⁰ Dále se budu podrobněji zabývat jednotlivými opatřeními a podmínkami pro jejich uložení. Prvním opatřením, kterému budu věnovat pozornost je ochranná výchova.

⁴⁷ ŽATECKÁ, Eva, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 244-245 (§ 92 ZSM).

⁴⁸ Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, § 471 odst. 1. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 156 odst. 1.

⁴⁹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 499.

⁵⁰ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, § 93 odst. 1.

Soud pro mládež uloží obligatorně ochrannou výchovu dítěti mladšímu patnácti let, které spáchá čin, za který trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu a v době spáchání činu dovršilo dvanáctý rok věku.⁵¹ Zde se objevuje další z věkových hranic významných pro trestní právo. Jak vidíme, zákonodárce pamatoval na ty nejzávažnější případy dětské kriminality, u kterých soud musí uložit ochrannou výchovu. I když tedy dítě nenese trestní odpovědnost ani za skutek, který by jinak byl byt' tím nejzávažnějším trestným činem, nemine ho „sankce“ v podobě obligatorně uložené ochranné výchovy. V ostatních případech má soud vždy více méně možnost volby, zda a jaké opatření dítěti uloží. Ochrannou výchovu může soud také uložit dítěti, které je mladší patnácti let, pokud tento postup odůvodňuje povaha spáchaného činu jinak trestného a současně je to nezbytně nutné k zajištění řádné výchovy dítěte.

Ochrannou výchovu dítě vykonává zpravidla v dětských domovech se školou. Pokud je dítě starší dvanácti let a projevují se u něj natolik závažné poruchy chování, může být umístěno i ve zvláštních výchovných zařízeních, popřípadě i v léčebném ústavu. Ochranná výchova je nejpřísnějším opatřením, které lze dítěti mladšímu patnácti let uložit a měla by být užívána až jako krajní řešení v případech, kdy je to odůvodněno chybějící řádnou výchovou a zároveň povahou spáchaného činu. Žádné přísnější opatření v řízení podle hlavy III. ZSM neexistuje a státní zástupce má vždy povinnost podat návrh na uložení tohoto opatření. Pokud dítě pokračuje v páchání činů jinak trestných i po uložení ochranné výchovy, není zde žádná možnost přísnějšího postihu a soud pro mládež musí znova uložit ochrannou výchovu.⁵² Dítě tak může mít ochrannou výchovu uloženou opakovaně, což dle mého názoru posléze postrádá výchovný efekt, jelikož dítě se na život v ochranné výchově adaptuje a většinou nejspíš nemá velkou motivaci k nápravě. Domnívám se, že by se zákonodárce měl ve spolupráci s odborníky z oblasti dětské psychologie a kriminologie zaměřit na dotažení tohoto institutu do konce tím, že by v případě recidivy bylo možné použít nějaké další stupně výchovného působení na dítě v rámci institutu ochranné výchovy, aby měly děti větší motivaci vyhnout se opětovnému páchání činů jinak trestných.

Dalším opatřením, které může soud delikventnímu dítěti mladšímu patnácti let uložit, je ochranné léčení. Podle § 93 odst. 4 ZSM ho lze uložit pouze na základě předchozího vyšetření duševního stavu a to buď dítěti, které spáchalo čin jinak trestný ve stavu vyvolaném duševní poruchou, anebo dítěti, jenž se oddává zneužívání návykové látky a čin spáchalo pod jejím

⁵¹ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, § 93 odst. 2.

⁵² ŽATECKÁ, Eva, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 251 (§ 93 ZSM).

vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním. Kumulativně s právě uvedeným musí být splněna podmínka, že pobyt dítěte na svobodě bez uložení ochranného léčení je nebezpečný.

Ochranné léčení může mít formu ambulantní nebo ústavní, to závisí na povaze nemoci a léčebných možnostech. Ambulantní léčení může soud pro mládež změnit na ústavní a naopak. Soud však musí nejméně jednou za dvanáct měsíců přezkoumávat, zda i nadále trvají důvody pro uložení ochranného léčení a dospěje-li k závěru, že nikoli, tak jej zruší. Ochranné léčení, na rozdíl od ostatních opatření, trvá, dokud to vyžaduje jeho účel.⁵³

Ochranné léčení, zvláště v ústavní formě je velmi citelným zásahem do života dítěte, zvláště pokud vezmeme v úvahu neurčitost délky jeho trvání. Kvalitní znalecké zkoumání duševního stavu dítěte zde hraje naprosto klíčovou roli, jelikož toto opatření může být uloženo pouze nebezpečným dětem, u kterých představuje adekvátní formu reakce na jejich čin. Nebezpečnost pobytu dítěte na svobodě zde nespočívá v jejich činu jinak trestném, ale právě v jejich duševní poruše či závislosti na návykové látce, které lze ovlivnit léčením. Znalci z oboru dětské psychiatrie a dětské psychologie musí nejen určit, že jde u konkrétního dítěte o duševní poruchu či závislost na návykové látce, ale také musí přesně identifikovat druh vhodné léčby a pokusit se vyjádřit, jakou má daná léčba perspektivu do budoucna. Zároveň je nezbytně nutné striktně rozlišit, zda se u dítěte opravdu jedná o duševní poruchu nebo zda má pouze poruchu chování způsobenou jeho dosud neukončeným vývojem, jelikož vhodnou reakcí na duševní poruchu je léčení, avšak v případě poruch chování je na místě volit jiné prostředky. Podobně je nutné rozlišovat chorobné zneužívání návykových látek a „pouhé“ užívání návykové látky, protože i zde je léčba adekvátní reakcí pouze v případě chorobného zneužívání. Účelem opatření je v první řadě léčba, pomocí níž je dosahováno účinné ochrany společnosti. Prostá izolace dítěte od společnosti tak nemůže být nikdy důvodem uložení tohoto opatření.⁵⁴

Třetím typem opatření, jež je možné uložit dítěti, které se dopustilo činu jinak trestného, je dohled probačního úředníka. Dohled nařídí předseda senátu soudu pro mládež, popřípadě v přípravném řízení státní zástupce Středisku probační a mediační služby, v jehož obvodu dítě bydlí, nebo kde se zdržuje. Dohled spočívá v tom, že probační úředník pravidelně dítě navštěvuje v místě jeho bydliště, popřípadě také ve škole nebo v zaměstnání.⁵⁵ Podrobněji je

⁵³ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, § 93 odst. 5.

⁵⁴ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 810 – 812.

⁵⁵ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, § 80.

dohled probačního úředníka upraven v § 16 a § 80 ZSM, které se použijí přiměřeně i v případě dětí mladších patnácti let, ovšem s přihlédnutím k jejich věku.⁵⁶

Účelem dohledu je sledování a kontrola chování dítěte tak, aby byla zajištěna ochrana společnosti. Zároveň ke kontrole dítěte přistupuje i jeho odborné vedení a pomoc směřující k tomu, aby dítě v budoucnu vedlo řádný život v souladu se zákonem. Probační úředník zkoumá osobnost dítěte, jeho hodnotový žebříček a v neposlední řadě rovněž jeho rodinné a sociální vazby. Jde o konstruktivní převýchovu jedince a pozitivní ovlivňování jeho chování. Jedná se o kombinaci dohledu a pomoci. Probační úředník vytvoří pro dítě individuální plán dohledu, který musí dítě plnit. O průběhu plnění plánu sepíše úředník nejméně jednou za šest měsíců zprávu, ve které informuje předsedu senátu nebo státního zástupce, který dohled uložil o plnění plánu dítětem a o jeho aktuální životní a sociální situaci. Pakliže dítě podmínky dohledu či jiná výchovná omezení závažně nebo opakovaně poruší, probační úředník o tom neprodleně informuje předsedu senátu, který dohled uložil, nebo v přípravném řízení státního zástupce.⁵⁷

Jestliže dítě poruší podmínky dohledu méně závažným způsobem, může mu úředník uložit výstrahu, ne však více než dvě během jednoho roku. Problémem však zůstává právní úprava dohledu probačního úředníka. Na rozdíl od právní úpravy dohledu, který vykonává orgán sociálně-právní ochrany dětí, jež probíhá dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kdy je výslovně stanoveno oprávnění ke vstupu do obydlí dítěte a možnost pořizování obrazových a zvukových záznamů, dohled probačního úředníka a jeho oprávnění nejsou pojata takto široce. Může tedy dojít k tomu, že probační úředník nemusí být osobami žijícími s dítětem vpuštěn do společného obydlí.⁵⁸

Možnou reakcí na čin jinak trestný je i zařazení dítěte do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče. Toto opatření je blízké výchovné povinnosti podrobit se ve svém volném čase vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu atd., avšak v případě opatření podle § 93 odst. 1 písm. d) ZSM jsou programy vázány na střediska výchovné péče, zatímco u výchovných povinností tomu tak není. Jedná se o tři různé typy programů, kterými jsou ambulantní programy, celodenní programy a internátní programy. Jejich režimy a se od sebe mohou velmi lišit, a tak je na soudu, aby zjistil o programech více

⁵⁶ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, § 93 odst. 6.

⁵⁷ ŽATECKÁ, Eva, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 252-253 (§ 93 ZSM).

⁵⁸ Tamtéž.

podrobností a vybral pro dítě ten nejvhodnější z hlediska okolností případu a osobních poměrů dítěte. Předtím, než soud pro mládež rozhodne o umístění dítěte do střediska výchovné péče, měl by mít podklad v jeho předchozím pedagogicko-psychologickém vyšetření. Rovněž zájem dítěte a jeho rodiny o konkrétní program jakožto řešení problému je velmi žádoucí, ale souhlas dítěte ani jeho rodiny není pro rozhodnutí soudu podmínkou.⁵⁹

Posledními možnostmi reakce na čin jinak trestný spáchaný dítětem mladším patnácti let jsou výchovná omezení, výchovné povinnosti a napomenutí s výstrahou. Soud pro mládež ukládá tato opatření s přiměřeným použitím § 18, § 19 a § 20 ZSM.⁶⁰ Výchovná omezení spočívají v příkazu soudu, aby se dítě zdrželo nežádoucích aktivit, které zákon demonstrativně vymezuje a dává tak soudu možnost přizpůsobit zakázané činnosti individuálním potřebám výchovného působení na konkrétní dítě. Zakázané činnosti mohou být tedy nejrůznější, a to jak zákonem všeobecně zakázané, tak i aktivity zákonem nezakázané, avšak pro řádný život dítěte nežádoucí. Naproti tomu výchovné povinnosti představují soudem přikázané činnosti a aktivity, pomocí nichž bude dítě směřováno k vedení řádného života a které na něj budou mít kladný vliv. Může jít o činnosti, k nimž je dítě obecně povinné, jako například dodržování povinné školní docházky, ale i činnosti, k nimž by jinak dítě povinno nebylo, jako například vykonání společensky prospěšné činnosti určitého druhu. Účelem výchovných povinností je zejména odstranění kriminogenních faktorů, které vedou k páčání činů jinak trestných, ze života dítěte.⁶¹

Napomenutí s výstrahou představuje opatření nejmírnější. Soud pro mládež dítěti za přítomnosti jeho zákonných zástupců důrazně vytkne jeho čin jinak trestný a zároveň ho poučí o důsledcích jeho případného opakování. Soud může následně přenechat postih dítěte jeho zákonným zástupcům, výchovnému zařízení nebo škole, ale jedná se o fakultativní postup. Toto opatření je vhodné zejména v případech, kdy si delikventní dítě uvědomuje protiprávnost svého činu, projeví nad ním lítost, jeho čin jinak trestný nebyl nijak zvlášť závažný a nemá trvalých následků.⁶²

⁵⁹ ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 753, 754, 757 (§ 93 ZSM).

⁶⁰ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, § 93 odst. 7.

⁶¹ ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 753 – 755 (§ 93 ZSM).

⁶² KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 804 – 805.

Alternativou k uložení některého z opatření je, aby soud pro mládež od jeho uložení upustil, jestliže má za to, že výchovného účelu řízení bylo dosaženo již samotným projednáním činu jinak trestného před státním zástupcem nebo soudem. Další podmínkou pro takový postup je fakt, že v řízení bylo dostatečně prokázáno, že se dítě projednávaného činu skutečně dopustilo. Rozhodnout o upuštění od uložení opatření smí pouze soud pro mládež, nikoliv státní zástupce. Ten musí vždy spolu s návrhem dle § 90 odst. 1 ZSM uložení nějakého opatření navrhnout. Tento postup se podobá upuštění od uložení trestního opatření u mladistvých. Jak jsem už zmínila, ohledně uložení opatření rozhoduje soud pro mládež vždy rozsudkem, v ostatních případech rozhodne usnesením. Zákon nevylučuje možnost kombinace různých opatření. Z povahy věci je vyloučeno současné uložení ochranné výchovy a ústavního ochranného léčení, ochranné výchovy a dohledu probačního úředníka, atd. Všechna opatření se dětem ukládají na dobu neurčitou, tzn., dokud to vyžaduje jejich účel, nejvýše však do dovršení osmnáctého roku věku. Z tohoto pravidla existují dvě výjimky, první je možnost soudu, který vydává rozhodnutí o uložení ochranné výchovy před dovršením osmnáctého roku věku dítěte, aby tuto prodloužil maximálně do dosažení devatenáctého roku. Druhou výjimku, jak bylo výše uvedeno, tvoří ochranné léčení, které jako jediné opatření může trvat do doby, dokud to vyžaduje jeho účel. Zákon pro něj nestanoví žádné věkové omezení.⁶³

1.4 Shrnutí

V této kapitole jsem analyzovala základní aspekty problematiky věkové hranice trestní odpovědnosti v České republice, což je dle mého názoru klíčové pro uvedení do tématu a utvoření uceleného názoru na tuto společenskou otázku. Podrobně jsem analyzovala, jak a ve kterých zákonech je upravena věková hranice patnácti let, od které mladý člověk získává nejen občanský průkaz, ale i trestní odpovědnost, tedy odpovědnost za své trestněprávně relevantní skutky a jejich následky. Je nesporné, že věková hranice trestní odpovědnosti musí od určitého okamžiku začínat a měl by být pro všechny stejný. V naší zemi ten okamžik nastane ve 24 hodin v den patnáctých narozenin každého člověka. Je ale rovněž nesporné, že je to jen jakési vyústění předpokladů o tom, kdy nabývá jedinec takové sociální zralosti, aby byl schopen chápat následky svého jednání a nést důsledky trestní odpovědnosti.

Samozřejmě, že se všichni lidé nevyvíjí stejným tempem, ale myšlenka zkoumat u všech jednotlivých provinění a činů jinak trestných sociální zralost pachatelů vzhledem

⁶³ ŽATECKÁ, Eva, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 253 (§ 93 ZSM).

k jednotlivým skutkům, je zatím dost utopická. A tak nám nezbyvá, než se uchýlit k onomu zprůměrovanému věku, od kterého podle odborníků začíná sociální zralost a doufat, že zvolený postup je tím nejlepším a nejspravedlivějším, jakého v daném okamžiku vývoje společnosti můžeme dosáhnout.

V ZSM vidíme vcelku velký rozdíl v trestněprávních reakcích na provinění mladistvých a činy jinak trestné dětí mladších patnácti let. Tyto dvě skupiny od sebe dle zákona může dělit jen velmi krátká doba, která rozhoduje o míře odpovědnosti za protiprávní čin. Zatímco na provinění mladistvých lze reagovat výchovnými, ochrannými a trestními opatřeními a jejich trestní odpovědnost a celé řízení jsou uzákoněny dle mého názoru velmi uceleně a prakticky, u dětí mladších patnácti let to není tak jednoduché. Jejich činy jinak trestné jsou projednávány v občanskoprávním řízení, avšak opatření jsou jim ukládána podle trestněprávního předpisu, což je dle mého názoru poněkud schizofrenní. Lze jim uložit celkem pět výchovných opatření a dvě ochranná, nikoliv už opatření trestní.

Škála použitelných opatření u trestně neodpovědných dětí je tedy daleko menší a jistě nelze jednoznačně říci, že je to špatně. Konečně prostřednictvím výchovných povinností a výchovných omezení lze chování dítěte a jeho budoucí život usměrnit nejrůznějšími způsoby. Zákonný výčet možných povinností a omezení je pouze demonstrativní, a tak dává soudu pro mládež značný prostor pro kreativní řešení situace dítěte. Domnívám se však, že by nebylo od věci okruh opatření ukládaných dětem mladším patnácti let trochu rozšířit. Zejména pokud jde o opakované uložení ochranné výchovy v případě recidivy, myslím si, že by se k ochranné výchově mělo přidat nějaké mírně zpřísňující opatření, aby si dítě uvědomilo, že opakování činu jinak trestného s sebou nese další následky a tyto následky by neměly být zcela stejné, jako při prvním činu jinak trestném. Mám totiž za to, že pouze důsledným přístupem k delikventním dětem lze dosáhnout kýženého výchovného efektu, který ZSM předpokládá. Pokud dítě získá pocit beztrestnosti, protože zákon je v některých případech poněkud bezzubý, nemůže to u něj vést k požadovaným výchovným výsledkům.

Správně zvolit věk, od kterého každý musí nést následky svého trestněprávně relevantního jednání je naprosto klíčové a nemělo by se tak dít bez důkladné porady s odborníky na lidskou psychiku. Ale i v případě, že by nebylo třeba věkovou hranici trestní odpovědnosti měnit, měl by se podle mě zákonodárce zamyslet nad důslednějšími výchovnými metodami v případě recidivy dětí mladších patnácti let, které už mají uloženou ochrannou výchovu.

2 Názory odborné veřejnosti na problematiku věkové hranice trestní odpovědnosti

V následující kapitole se budu snažit co možná nejvíce přiblížit nejzajímavější názory na řešení dětské kriminality a věkovou hranici trestní odpovědnosti z posledních let. Jestliže chci na konci dojít k pokud možná jednoznačnému závěru a zodpovědět si základní otázku celé své práce, bez názorů odborníků s bohatou praxí se rozhodně neobejdu.

Prvním a velmi zajímavým zdrojem pro účely zjištění názorů odborníků na věkovou hranici trestní odpovědnosti je článek doc. JUDr. Marka Fryštáka, Ph.D., který napsal pro *Časopis pro právní vědu a praxi* v roce 2006.⁶⁴ Doc. Fryšták byl v té době odborným asistentem katedry trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a také policejním komisařem Služby kriminální policie a vyšetřování Správy jihomoravského kraje Policie ČR v Brně. Uvědomuji si, že jde o názor poněkud staršího data, avšak vzhledem k policejní i akademické práci autora jde i dnes o hodnotný přínos pro odbornou diskusi.

Doc. Fryšták se ve svém textu zabýval otázkou, zda je snížení věkové hranice trestní odpovědnosti dostatečným řešením dětské kriminality. Reagoval tak na tehdejší návrh nového trestního zákona, ve kterém byla mimo jiné navržena věková hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let a který nakonec jako celek nebyl schválen. Ve svém článku doc. Fryšták zmínil několik velmi znepokojivých a brutálních činů jinak trestných z posledních let, které byly spáchány trestně neodpovědnými dětmi. Posléze vyslovil závěr, že trestnou činnost páchají čím dál mladší děti, což samo o sobě není nijak zvláštním jevem, pokud se jedná o drobné krádeže a výtržnosti, které by však společnost v žádném případě neměla podceňovat, omlouvat nebo tolerovat, jelikož z těchto méně závažných činů se mohou v budoucnu stát činy daleko závažnější.

Stěžejním tématem celého textu však byl začátek trestní odpovědnosti dětí od patnácti let. Argumentem pro snížení věkové hranice by podle něj mohl být fakt, že dnešní děti dospívají mnohem rychleji a že i jejich psychický vývoj je rychlejší, což dokazují dlouhodobá antropometrická měření. Dalším argumentem pro jsou podle něj kriminologické výzkumy, jež ukazují, že nebezpečí budoucí recidivy je tím vyšší, čím je dětský pachatel při spáchání svého prvního činu jinak trestného mladší a čím je tento čin závažnější. Argument proti snížení, že děti nevědí, co činí, podle autora není adekvátní odpovědí na argumenty pro. Také podle něj nesmíme opomenout fakt, že od roku 2002 dětská kriminalita klesá.

⁶⁴ FRYŠTÁK, Marek. Je snížení věkové hranice vzniku trestní odpovědnosti dostatečným řešením dětské kriminality? *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2006, roč. 14, č. 1, s. 9 – 13.

Autor dále zdůrazňuje, že číslovka patnáct je v našem právním řádu velice významná. Pojí se s ní nejen začátek trestní odpovědnosti, ale i věk dokončení povinné školní docházky a také získání občanského průkazu. V souvislosti s tím také doc. Fryšták naznačil praktický problém případného snížení věkové hranice trestní odpovědnosti na 14 let, a sice, jak by probíhalo prokazování totožnosti čtrnáctileté osoby. Ideálně by měla mít už v této době občanský průkaz, aby se orgány činné v trestním řízení nemusely spokojit s prohlášením zákonných zástupců o jejím věku.

Doc. Fryšták na konci vyslovil závěr, že není proti snížení věkové hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let, ale jedním dechem dodal, že toto snížení samo o sobě problém dětské kriminality nevyřeší, dokud spolu s ním nebudou přijata další nezbytná opatření a změny, které v článku zmínil. Společnost tak podle něj řeší jen následek a chce trestat děti, jejichž trestná činnost je mnohdy vyústěním nezvládnuté výchovy ze strany rodičů nebo tím, že jim rodiče nevěnují svůj čas a dostatečnou pozornost. Také násilné videohry a filmy, nevhodná náplň volného času, nepozornost pedagogů ve škole a chybějící prevence kriminality dětí ve škole, v rodině a vůbec v celé společnosti jsou podle něj zásadními faktory, se kterými se musíme v souvislosti s řešením dětské delikvence vypořádat.

Díky zkušenostem z „terénu“ jako policejní komisař má tento autor jistě hodně co říci a jeho poznatky o dětských delikventech bychom měli vzít v potaz. S naprostou většinou řečeného výše souhlasím, hlavně pak s tím, že řešením dětské kriminality není pouze prostá změna věkové hranice trestní odpovědnosti v zákoně. Tento patologický jev je nutno řešit na více úrovních, z nichž autor vybral ty nejdůležitější. Avšak zarazilo mě tvrzení o jednoznačných výsledcích antropometrických měření a kriminologických průzkumech. Autor necitoval žádný zdroj, ze kterého by jeho tvrzení vycházelo, ani neodkazoval na konkrétní výzkum. Já osobně jsem při průzkumu pro svou diplomovou práci narazila spíše na to, že odborníci na psychiku nejsou zcela za jedno, pokud jde o jednoznačnost vyšší psychické vyspělosti dnešních dětí. Pokud by ale výsledky vědeckých výzkumů vedly k závěru, že dnešní děti jsou psychicky vyspělejší, než tomu bylo dříve, mohl by to být argument pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. Dle mého názoru by se však takový výsledek musel objevit u drtivé většiny českých dětí, což podle mě není příliš pravděpodobné. Otázkou ale stále zůstává, zda chceme zvýšit okruh dětí, kterým bude možné uložit nějaké z trestních opatření, stejně jako mladistvým a jak to naší společnosti pomůže.

Další velmi podnětný rozbor problematiky věkové hranice trestní odpovědnosti zpracoval JUDr. et Bc. Maroš Matiaško, LL.M. v roce 2008 v článku pro Trestněprávní

revue.⁶⁵ Ve svém pojednání se zaměřil na detailnější průzkum dvou základních argumentů zastánců snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. Prvním z nich je narůstající kriminalita dětí mladších patnácti let a také vzrůstající brutalita, se kterou činy jinak trestné páchají. Druhým argumentem je větší psychická vyspělost dětí ve srovnání s jejich vrstevníky v minulosti.

Co se týče údajného vzrůstajícího počtu činů jinak trestných a jejich narůstající brutality, autor se rozhodl prozkoumat pravdivost tohoto tvrzení pomocí statistických údajů o násilné kriminalitě dětí. Připomíná však, že brutalitu trestných činů není možné přesně kvantifikovat, jelikož intenzita útoku se může v jednotlivých případech velmi lišit. Násilná kriminalita však jistý prvek brutality obsahuje, takže tyto údaje poskytují dobré vodítko. K zúžení počtu zkoumaných skutkových podstat trestných činů autor nejprve použil kriminologickou definici násilné kriminality, která ji omezuje pouze na případy, kdy pachatel úmyslně užije fyzického násilí nebo pohrůžku násilím vůči fyzické nebo psychické integritě jiného člověka. Následně vyčlenil několik skutkových podstat, které zmíněné definici odpovídají. Jedná se o vraždu, úmyslné ublížení na zdraví, loupež a vydírání.

Z prvního grafu celkové kriminality dětí a počtu vyšetřovaných dětí od roku 1989 do roku 2007 vyplývá, že nejvyšší kriminalitu jsme zaznamenali v roce 1999, kdy na jednoho dětského delikventa připadalo 1,4 skutku, zatímco v roce 2006 už tato hodnota klesla na 1,02 skutku na pachatele. Od roku 1996 do roku 2007 klesl počet činů jinak trestných o téměř 73%.⁶⁶

U trestného činu vraždy bychom podle otištěného grafu hledali nějakou vzrůstající nebo klesající tendenci jen těžko. Ze statistických údajů od roku 1993 do roku 2007 vyplývá, že počet vražd spáchaných dětmi mladšími patnácti let se mění téměř každý rok a co se týče křivky vývoje v těchto letech, připomíná sinusoidu. Přesný počet skutků se pohybuje od nuly do čtyř vražd spáchaných dětskými pachateli ročně.⁶⁷ Autor k tomu ale říká, že pachatelé těchto vražd budou pravděpodobně děti se silnou psychopatií nebo mentální retardací, které mají problém odlišit život od smrti a nedokážou ovládat své jednání. Jejich chování bude zpravidla napodobovat násilné interakce členů rodiny nebo bude reakcí na psychické či fyzické zneužívání nebo na šikanu.

Na dalším grafu autor ukazoval vývoj počtu loupeží, úmyslných ublížení na zdraví a vydírání od roku 2000 do roku 2007. Počet loupeží mírně rostl až do roku 2003 a pak

⁶⁵ MATIAŠKO, MAROŠ. K otázce věkové hranice trestní odpovědnosti. *Realita a mystifikace. Trestněprávní revue*. 2008, roč. 7, č. 7, s. 214 - 221.

⁶⁶ Tamtéž, s. 216.

⁶⁷ Tamtéž, s. 217.

vykazoval klesající tendenci. Výjimkou byl mírný nárůst počtu loupeží v roce 2006. Počet úmyslných ublížení na zdraví se od roku 2001 vcelku výrazně snižoval až do roku 2006. V roce 2007 jejich počet nepatrně vzrostl, a to o osm skutků. Jednoznačnou degresivní tendenci měl počet případů vydírání, který od roku 2001 do roku 2007 klesnul o 79%.

Dále se autor vyjadřuje k argumentu vyšší duševní a fyzické vyspělosti dětí a k jejich psychickému vývoji. Jelikož on sám není odborníkem na dětskou psychologii, snaží se čtenářům přiblížit názory psychologů, kteří se psychickým vývojem ve své praxi zabývají. Konkrétně Langmeier a Krejčířová říkají, že není jednoznačné, zda prokázaná akcelerace fyzického vývoje s sebou nese i urychlení duševního vývoje. Avšak většina empirických výzkumů prý nasvědčuje tomu, že ano. Zdá se tedy, že děti dospívají rychleji jak po fyzické stránce, tak v oblasti inteligence a emocí. Takovýto výsledek by mohl podle autora podpořit tvrzení, že je dítě ve věku čtrnácti let schopné rozpoznat nebezpečnost svého činu a posoudit následky z něj plynoucí. JUDr. Matiaško však poukazuje na trhliny této teorie, které spatřuje v psychosociální rovině vývojových mezníků v životě dítěte.

Nejdůležitějším sociálním mezníkem relevantním pro věkovou hranici trestní odpovědnosti je podle něj doba ukončení povinné školní docházky dítětem. Pokud dítě nastoupí povinnou školní docházku v šesti letech, ze základní školy vyjde v patnácti letech. Tento mezník je pak určující pro budoucí život dítěte a jeho význam bychom neměli podceňovat. JUDr. Matiaško připomíná, že pokud by byla věková hranice trestní odpovědnosti snížena a adolescenti, kteří ještě nedosáhli tohoto mezníku, by byli podrobena uložení opatření podle ZSM, mělo by to zásadní vliv na tuto vývojovou událost.

Autor dále zmiňuje asi nejdůležitější fakt, a to, že z hlediska kriminální etiologie nehraje ani tak roli intelektuální vyspělost, ale psychosociální vývoj jedince, který je ovlivněn hlavně rodinným či náhradním prostředím a v době časně adolescence také školou a partou. Z novější kriminologické studie IKSP pak vyplývá, že delikventní jsou hlavně děti slabšího ekonomického statutu z neúplných či doplněných rodin a jejich intelekt je podprůměrný až výrazně podprůměrný, inteligentnější děti jsou naproti nim dominantnější a je těžší je výchovně ovlivnit. Dalšími kriminogenními faktory, na které autor poukazuje, jsou sociálně patologické jevy u členů rodiny, týrání dětí a lehká mozková dysfunkce. Podle zahraniční odbornice T. E. Moffit, na kterou se autor odvolává, můžeme rozlišit dvě vývojové dráhy delikvence dětí, a to celoživotní delikventy, kteří začínají svou kriminální dráhu někdy už i ve třech letech věku a pak početně větší skupinu delikventů, kteří začínají s delikventním jednáním v rané adolescenci a přestávají s ní kolem osmnácti let.

Autor dále zdůrazňuje, že z kriminologických výzkumů plyne závěr, že méně, či středně závažného deliktu, se během svého zrání dopustí naprostá většina jedinců a jen velmi ojedinele je jejich jednání odhaleno a podrobno sociální kontrole. Orgány sociální kontroly na netrestní půdě by pak měly zajistit, aby u dětských delikventů nedocházelo k rozvoji kriminálních dispozic. Trestní právo by mělo nastoupit až jako prostředek ultima ratio v případech, kdy v průběhu času dojde k selhání jiných preventivních nástrojů. Pokud by podle JUDr. Matiaška došlo ke snížení věkové hranice trestní odpovědnosti, neřešilo by to samo o sobě problematiku celoživotních delikventů, jen by byl kriminalizován širší okruh osob bez detailní koncepce prevence, empirických východisek a také bez reformace systému ústavní péče, která je součástí problematiky celoživotní deviace.

Závěrem autor říká, že ze statistických dat vyplývá jasná klesající tendence násilné trestné činnosti dětí mladších patnácti let. Navíc pokud prý budeme ukládat opatření podle ZSM dětem již od čtrnácti let, může to mít fatální následky pro jejich budoucí soukromý i profesní život a také na rozvoj jejich delikvence. Proto se autor domnívá, že snížit věkovou hranici trestní odpovědnosti není třeba. Pokud se o tomto řešení vedou politické debaty, souhlasí s názorem, že jde pouze o emotivní reakce a předstírání jednoduchého řešení tam, kde je ve skutečnosti zapotřebí namáhavá, dlouhodobá, nevděčná práce a nemalé náklady a také komplexní sociální prevence a systémové změny.

Dle mého názoru JUDr. Matiaško zpracoval opravdu důkladnou analýzu problematiky věkové hranice trestní odpovědnosti. Rozebral dva základní argumenty zastánců jejího snížení a do jisté míry je demystifikoval. Argumenty pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti se doposud nezměnily, otázkou ale zůstává, zda je lze i dnes vyvrátit pomocí aktuálních statistických údajů. Domnívám se, že ve svém článku opravdu vystihl podstatu problému a já s ním mohu jen souhlasit v tom, že dětskou kriminalitu nevymýtí snížení věkové hranice trestní odpovědnosti, nýbrž dlouhá a nevděčná práce na mnoha úrovních a velké náklady.

JUDr. Kateřina Krejčířiková ve svém článku pro Státní zastupitelství v roce 2008⁶⁸ zvolila metodu komparace věkových hranic trestní odpovědnosti ve vybraných evropských zemích. Připomíná však, že nelze jen mechanicky srovnat věkové hranice trestní odpovědnosti v ostatních zemích, je nutné také vzít na vědomí, jaký model zacházení s delikventní mládeží daná země má. Autorka dodává, že díky medializaci všech případů dětské delikvence může veřejnost nabýt mylný dojem, že se počet takových případů zvyšuje.

⁶⁸ KREJČIŘIKOVÁ, Kateřina. Hranice trestní odpovědnosti mladistvých ve vybraných zemích. *Státní zastupitelství*, 2008, roč. 6, č. 5, s. 36 – 44.

Neuvědomujeme si, že náš pohled zkreslily sdělovací prostředky. Toto zkreslení není jen výsadou České republiky, v ostatních státech vyvolávají případy činů jinak trestných spáchaných trestně neodpovědnými dětmi velmi podobné reakce jako u nás.

Nakonec dodává, že podle jejího názoru je u nás věková hranice trestní odpovědnosti nastavena přiměřeně a že ZSM umožňuje adekvátní reakci na dětskou kriminalitu, problémem však je, že jsou opatření tam uvedená nedostatečně využívána. Autorka uvádí, že je nezbytné vytvořit dostatek ústavů vhodných pro výkon ochranné výchovy a také mnoho probačních programů pro mládež, kterých je nedostatek. V samotném závěru autorka říká, že snížení věkové hranice trestní odpovědnosti musí společnost řešit za pomoci odborníků z řad psychologů, pedagogů, právníků a dalších, protože s touto problematikou souvisí řada dalších otázek a v případě snížení by muselo dojít ke změně mnoha dalších zákonů a také, že pokud by mělo dojít ke snížení, tak pouze na základě seriózních výzkumů.

Opět musím souhlasit s tím, že věková hranice trestní odpovědnosti není izolovaná od ostatních zákonů a také si myslím, že zákonodárce při tvorbě zákonů nejen v oblasti delikvence mládeže poněkud zapomíná zahrnout do tvorby právních předpisů širší okruh odborníků, kteří se budou se zákonnou úpravou potýkat v praxi. Vždyť jen úzká spolupráce s lidmi, kteří svému oboru opravdu rozumí a mají čím přispět do debaty, je předpokladem vzniku kvalitního právního předpisu. Také se mi velice líbí komparace s ostatními evropskými zeměmi. Přestože každá země má svá specifika, historii i právní prostředí, můžeme se ostatními prvými řády inspirovat a převzít z nich to, co se nejlépe hodí k tomu našemu.

Další obrovský přínos pro debatu o věkové hranici trestní odpovědnosti přinesl kriminologický výzkum *Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže*, který provedl kolektiv autorů z Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v roce 2010. Autoři zpracovali podrobnou studii zabývající se věkovou hranicí trestní odpovědnosti i dalšími aspekty kriminality mládeže a pomocí písemného dotazníku zkoumali názory soudců a státních zástupců, do jejichž agendy spadá soudnictví ve věcech mládeže. Dotazníky zaslali na všechna okresní státní zastupitelství a okresní soudy v České republice. Osloveno bylo 187 subjektů, z nichž 121 dotazník opravdu vyplnilo a odeslalo autorům zpět ke zpracování.⁶⁹ Ačkoli se jedná o velmi zajímavý výzkum, já se na tomto místě budu blíže věnovat pouze otázkám, které považuji za nejdůležitější vzhledem k účelu mé práce.

⁶⁹ KUCHTA, Josef a kol. *Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže, závěrečná zpráva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 76 - 77.

Stěžejní otázkou celého průzkumu bylo, jaká by podle respondentů měla být dolní věková hranice trestní odpovědnosti, respektive, zda by ji zachovali na patnácti letech nebo zda by ji snížili či zvýšili a pokud ano, na kolik let. 64,5% dotázaných, by zachovalo současnou hranici patnácti let. Z jejich odůvodnění plyne, že taková věková hranice trestní odpovědnosti koresponduje s tradicí a ustálenou praxí, s úrovní rozumového a mravního vývoje mládeže a také se shoduje s věkem ukončení povinné školní docházky. Snížení by podle nich bylo pouze populistickým krokem, a dokud lze na kriminalitu dětí mladších patnácti let reagovat dle hlavy III. ZSM, není třeba rozšiřovat trestní odpovědnost na nižší věkové skupiny. Pokud by podle těchto respondentů mělo přece jen ke snížení dojít, tak pouze u těch nejzávažnějších činů.⁷⁰

Oproti tomu skoro 25% dotázaných by věkovou hranici trestní odpovědnosti snížilo na čtrnáct let s odůvodněním, že v tomto věku si mládež plně uvědomuje svou beztrestnost a významně se podílí na páchání protiprávní činnosti. Dalším zajímavým důvodem, který tito respondenti uvedli, bylo, že je podle nich dnešní mládež fyzicky, mentálně i sociálně vyspělejší než v roce 1961, kdy byl koncipován tehdejší trestní zákon a jsou tudíž schopni rozeznat protiprávnost svého jednání a nést trestní odpovědnost. I kdyby však nedošlo k plošnému snížení věkové hranice, pak by alespoň u násilných provinění a provinění krádeže, mělo dojít k nějakému snížení.⁷¹

Na třináct let by u vybrané nejzávažnější trestné činnosti snížilo věkovou hranici trestní odpovědnosti 5% respondentů, z nichž některé soudkyně tento svůj závěr zdůvodnily tím, že v tomto věku děti zneužívají nepříliš velkou citelnost postihu proti nim. Nejradikálněji by postupovalo 2,5% dotázaných z řad státních zástupců, kteří by snížili dolní věkovou hranici na dvanáct let, jelikož dle jejich zkušeností z praxe mládež nepáchá složitou trestnou činnost a plně si uvědomuje následky svého jednání. Jeden státní zástupce by sice snížil věkovou hranici na dvanáct let, avšak pouze u taxativně vyjmenovaných provinění proti životu a zdraví. Žádný z dotázaných nezvolil variantu zvýšení věkové hranice trestní odpovědnosti.⁷²

Jak je vidět, většina soudců a státních zástupců, kteří jsou v rámci své agendy ve styku s dětskými a mladistvými delikventy, by dolní věkovou hranici trestní odpovědnosti nesnížila. Kromě argumentu ustálené praxe uváděli také dobu ukončení povinné školní docházky a dále pak, že takto nastavená věková hranice odpovídá rozumové a mravní vyspělosti dnešní mládeže. S tím nesouhlasilo celkem 32,3 % ostatních respondentů, kteří uváděli opačný

⁷⁰. KUCHTA, Josef a kol. *Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže, závěrečná zpráva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 84 – 93.

⁷¹ Tamtéž. s. 94.

⁷² Tamtéž. s. 94.

argument, tedy že děti jsou dnes fyzicky, mentálně i sociálně vyspělejší a měli by nést trestní odpovědnost za své jednání dříve než od patnácti let. Střet těchto dvou opačných názorů se objevuje v každé debatě o věkové hranici trestní odpovědnosti a domnívám se, že by bylo nejlepší, kdyby dětské psychologové a psychiatři udělali plošný průzkum sociální zralosti dnešních dětí, aby se podobné debaty neustále netočily v začarovaném kruhu. Dokud totiž otázka úrovně vyspělosti dnešních dětí nebude zodpovězena s jednoznačným výsledkem, bude společnost s diskuzí na toto téma ztrácet čas neustále a efektivnější řešení základního problému – dětské delikvence, bude nadále v nedohlednu.

Další dvě otázky, které autoři svým respondentům v dotazníku položili, naráží na jádro problému, a to, zda bude mít snížení věkové hranice trestní odpovědnosti kýžený efekt. Státní zástupci a soudci odpověděli na otázku, jestli by snížení věkové hranice trestní odpovědnosti podle nich vedlo k pozitivním výsledkům v oblasti generální prevence, že spíše nikoliv, a to ve 42,2 %. Rozhodně ne vyjádřilo 28,9 % z nich. Oproti tomu 13,2 % se domnívá, že by snížení spíše mělo kladný vliv, což se generální prevence týče a 15 % respondentů je o tom přesvědčeno. Většina soudců a státních zástupců se tedy přiklání k názoru, že snížením věkové hranice trestní odpovědnosti by nemělo kladný generálně preventivní účinek na mládež. Druhá otázka zjišťovala, zda si respondenti myslí, že by se snížením věkové hranice trestní odpovědnosti dosáhlo i snížení dětské delikvence. 40 % dotázaných odpovědělo, že spíše nesouhlasí s tím, že by se míra dětské delikvence díky snížení věkové hranice snížila. Skoro 30 % respondentů zvolilo odpověď „nesouhlasím“. Naproti tomu 19,8 % dotázaných s tímto tvrzením spíše souhlasí a 8,3 % zcela souhlasí. Na základě porovnání odpovědí na otázku o vlivu na dětskou delikvenci a otázku, zda by se věková hranice trestní odpovědnosti měla snížit, přišli autoři na určitý nesoulad v odpovědích. Celkem 64,5 % respondentů je pro zachování věkové hranice na patnácti letech, zatímco 32,3 % by ji snížilo. Na otázku, jestli by snížení věkové hranice vedlo ke snížení dětské delikvence, však odpovědělo kladně pouze 28,1% dotázaných a negativně 69,4%.⁷³

Z uvedených odpovědí vyplývá, že většina soudců a státních zástupců, kteří se dnes a denně setkávají s delikventní mládeží, se domnívá, že by se věková hranice trestní odpovědnost neměla snižovat a i kdyby k tomu nakonec došlo, v naprosté většině případů by to děti neodradilo od páčání činů jinak trestných, ani by to nevedlo ke snížení dětské delikvence. Vzhledem k tomu, že se jedná o odborníky, kteří mají na starost soudnictví ve

⁷³Tamtéž, s. 94 – 97.

věcech mládeže, měli bychom výsledky tohoto výzkumu brát velmi vážně a vzít jejich názory v potaz.

Poslední velká debata o snížení věkové hranice trestní odpovědnosti přišla v březnu 2016, když poslanec za ČSSD Jeroným Tejc navrhoval snížení věkové hranice na třináct let u nejzávažnějších trestných činů, jako např. vražda, loupež s následkem smrti a znásilnění. Reagoval tak na případ čtrnáctiletého chlapce, který v Teplicích zavraždil svou patnáctiletou přítelkyni. Ministr spravedlnosti Robert Pelikán k tomu řekl, že by se snížení věkové hranice trestní odpovědnosti spíše nebránil, ale byl by pro plošné snížení pro všechny trestné činy, a to na čtrnáct let. Na ministerstvu spravedlnosti měla vzniknout speciální komise, která měla situaci posoudit.⁷⁴

V květnu 2016, ale ministr Pelikán řekl, že s návrhem poslance Tejce nesouhlasí. V názoru ho prý utvrdilo dvoudenní zasedání zástupců zemí visegrádské čtyřky, Slovinska a Chorvatska, kde porovnávali zkušenosti s věkovou hranicí trestní odpovědnosti v jednotlivých zemích. I když je v některých zemích věková hranice nastavena níže, s delikventními dětmi se prý zachází stejně jako v České republice a nelze jim uložit trest odnětí svobody. Podle ministra by snížení věkové hranice trestní odpovědnosti u nás nikomu nepomohlo.⁷⁵ Podobně o fenoménu dětské kriminality a návrhům na snížení věkové hranice trestní odpovědnosti smýšlí i Prof. JUDr. Helena Válková a JUDr. Jana Hulmáková, Ph.D., které už v roce 2008 uvedly, že mechanické srovnání věkových hranic trestní odpovědnosti v ostatních evropských státech může být zavádějící. Pokud už podle nich chceme srovnávat právní úpravy, musíme srovnat celý systém zacházení s delikventními dětmi, nikoli jen věkové hranice. Mnohdy zjistíme, že i když v zahraničí začíná trestní odpovědnost dříve, s delikventními dětmi se zachází stejně a někdy dokonce i mírněji než u nás.⁷⁶ Zastánci snižování věkové hranice trestní odpovědnosti u nás často argumentují právě nižší věkovou hranicí trestní odpovědnosti v jiných evropských státech, avšak podrobnější analýzu jejich právních úprav mnohdy

⁷⁴ ČT24. *Dětszí zločinci možná půjdou za mříže. Poslanci navrhují snížení věku trestní odpovědnosti.* [online]. ceskatelevize.cz, 8. března 2016 [cit. 21. března 2017]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1717822-detsti-zlocinci-mozna-pujdou-za-mrize-poslanci-navrhuj-snizeni-veku-trestni>>.

⁷⁵ ČTK. *Pelikán odmítá snížení hranice trestní odpovědnosti. Je to nahánění laciných bodů, vysvětluje.* [online]. zpravy.aktualne.cz, 27. května 2016 [cit. 21. března 2017]. Dostupné na <<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/pelikan-je-proti-snizeni-hranice-trestni-odpovednosti-navrh/r~c696d2f4240111e6abfa0025900fea04/?redirected=1491235660>>.

⁷⁶ VÁLKOVÁ, Helena, HULMÁKOVÁ, Jana. *Odborníci: Hranici trestní odpovědnosti není nutné snižovat.* [online]. zpravy.idnes.cz, 7. října 2008 [cit. 21. března 2017]. Dostupné na <http://zpravy.idnes.cz/odbornici-hranici-trestni-odpovednosti-neni-nutne-snizovat-prt-zpr_archiv.aspx?c=A081003_114748_kavarna_bos>.

neuvádějí. Veřejnost pak zcela logicky může nabýt dojmu, že je naše právní úprava pro dětské delikventy příliš mírná.

Návrh poslance Tejce vzbudil vlnu reakcí napříč sdělovacími prostředky všeho druhu. Souhlasím s názorem, že nemáme jistotu, zda by mělo snížení věkové hranice na mládež nějaký preventivní efekt. Soudci a dětské psychiatry se shodují, že pokud děti páchají závažné činy jinak trestné, jednají impulzivně v konkrétních situacích a tyto činy neplánují. Z toho plyne, že s největší pravděpodobností by je riziko uvěznění neodradilo. Dětský psycholog Martin Hofman tvrdí, že by snížení věkové hranice mohlo mít preventivní účinek, co se týče méně závažných trestných činů, jako jsou krádeže a u loupeží, protože jejich pachatelé se spoléhají na svou trestněprávní nepostižitelnost. Otázkou však stále zůstává, jak zpřísnění postihu dětských delikventů pomůže jejich návratu zpátky do života, potažmo jak pomůže celé společnosti. Nadpoloviční většinu vězňů v českých věznicích tvoří recidivisté. Psycholog Martin Hofman připouští, že v případech, kdy je osobnost dítěte velmi narušena a možnost jeho nápravy je opravdu malá, mají úvahy o nějaké formě izolace smysl. Takové případy jsou však vzácnými výjimkami. U velké části delikventních dětí je podle něj nejdůležitější terapie a ne trest odnětí svobody. A výchovné ústavy jsou, co se možností terapeutického působení týče, daleko lepší než kterákoli věznice.⁷⁷

Jak je vidět, ani odborníci nemají zcela jasno v tom, zda jsou dnešní děti před dovršením patnáctého roku života natolik vyspělé, že unesou tíhu trestní odpovědnosti. Většina z nich si myslí, že ačkoli jsou patrně dnešní děti mentálně vyspělejší, než byli jejich rodiče a prarodiče v tomto věku, neznamená to, že zcela chápou veškeré důsledky svého jednání. Ano, někteří dětské delikventi spoléhají na svou trestněprávní neodpovědnost, když se dopouští zejména majetkové trestné činnosti, ale u násilných trestných činů se ukazuje, že jde spíše o impulzivní a neuvážené jednání. Většina odborníků se také shoduje, že věkovou hranici trestní odpovědnosti není nutné snižovat. Na podporu svých tvrzení uvádí hlavně klesající tendenci činů jinak trestných, shodující se věkovou hladinou konce povinné školní docházky a začátku trestní odpovědnosti a zvýšené riziko recidivy, pokud vystavíme dětské pachatele trestu místo výchovné terapie.

⁷⁷ BROLÍK, Tomáš. Ve čtrnácti za mříže. Poslanec Tejc vyslal signál a Česko znovu uvažuje o vězeních pro děti. *Respekt*, 7. března 2016, s. 24 – 26.

3 Příčiny dětské kriminality

Než přistoupím ke svému vlastnímu pojednání o problematice věkové hranice trestní odpovědnosti, ráda bych na tomto místě uvedla základní teoretické poznatky o příčinách kriminality mládeže. Určení věkové hranice trestní odpovědnosti je totiž určitým způsobem boje s tímto fenoménem. Její nastavení závisí na poznání mladé generace, co se týče jejího mravního povědomí a sociální zralosti. Aby však bylo možné uložit mladému člověku vhodné opatření a působit na něj výchovně, je nutné vědět, jaká je jeho individuální situace a co ho ke spáchání činu vedlo. Bez poznání kriminogenních faktorů, které vedou k dětské delikvenci, nemůže žádná společnost s tímto druhem kriminality účinně bojovat a nastavit mimo jiné správnou věkovou hranici trestní odpovědnosti.

Existuje mnoho příčin dětské kriminality, které navíc působí na každého jedince jinak.⁷⁸ Každý čin jinak trestný spáchaný dítětem je výsledkem komplexu příčin, které se buď mohou datovat daleko před samotné spáchání, nebo které jsou zjevně více spojeny s konkrétním činem a aktuální situací při jeho spáchání.⁷⁹ Dnešní kriminologie rozlišuje kriminogenní faktory vnitřní, kam patří individuální vlastnosti jedince dané genetikou a dědičností a pak faktory vnější, které vychází ze sociálního prostředí mladého člověka. Tyto faktory se pak v různé míře vzájemně ovlivňují a podmiňují. V podstatě jde vždy o konfrontaci osobnosti jedince a daného prostředí, v němž žije. Výsledek této interakce pak rozhoduje o budoucím životě dítěte. Základními příčinami majícími vliv na dětskou delikvenci jsou:

- duševní poruchy, osobnostní dispozice a jiné genetikou ovlivněné individuální zvláštnosti a psychické zvláštnosti podmíněné věkem,
- negativní působení blízkého sociálního prostředí, zejména rodiny, vrstevnických skupin, školy a kulturního prostředí a z toho pramenící poruchy socializace dítěte,
- demografické faktory,
- posun hodnot celé společnosti,
- alkohol a drogová závislost, které ovšem většinou pramení z výše uvedených příčin.⁸⁰

Dalšími mnohdy opomíjenými příčinami dětské delikvence však jsou i faktory jako nevhodný způsob trávení volného času, např. hraním počítačových her, návštěvami diskoték a

⁷⁸KUCHTA, Josef a kol. *Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže, závěrečná zpráva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 8.

⁷⁹BRIDGES, Banham K. M. Factors Contributing to Juvenile Delinquency. *Journal of Criminal Law and Criminology*. 1927, roč. 17, č. 4, s. 2.

⁸⁰VÁLKOVÁ, H., KUCHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 337 – 338.

heren s výherními automaty, pitím alkoholu a zneužíváním návykových látek. Zde je však souvislost s nedostatečnou kontrolou a pozorností ze strany rodičů, kteří kvůli velké pracovní vytíženosti nemají tušení, co jejich dítě po příchodu ze školy dělá. Riziko představuje čím dál rozšířenější závislost na virtuálních drogách jako je televize, počítačové hry, internet a mobilní telefony.⁸¹

Pozornost si na tomto místě zaslouží televizní násilí, které nemusí být nutně podnětem k agresivitě, ale může posílit již existující problémové aspekty chování jedince, který se s násilným chováním televizních aktérů může do určité míry ztotožnit. V zásadě byly popsány tři hlavní efekty televizního násilí na diváky. Jde o efekt agresora, kdy dochází ke zvyšování agresivity a napodobování násilných činů. Efekt desenzibilace – divák si zvykne na určité dávky násilí, což vede ke lhostejnosti a bezohlednosti. A konečně efekt oběti, při němž dochází ke zkreslení reality a zvyšování nedůvěřivosti vůči okolí a vyústí to v obavy, že na divákovi bude spáchán násilný čin.⁸² Lze předpokládat, že na dětské diváky působí televizní násilí ještě více, než na dospělé a je zejména na rodičích, aby kontrolovali mediální obsah, který jejich dítě sleduje.

Vzdělávací systém zejména na základních a středních školách, kde jsou na žáky kladeny čím dál větší nároky a je od nich vyžadováno nastudování velkého množství informací encyklopedické povahy, může u žáků, kterým takový systém nevyhovuje a nemají ve škole takové úspěchy, vést k negativnímu vztahu ke vzdělávání a studiu. Mohou tak hledat únik v nejrůznějších formách patologického chování, jako je záškoláctví nebo šikana, někdy i trestná činnost. Ti úspěšnější se po náročném týdnu ve škole odreagovávají pitím alkoholu a návštěvami diskoték, což může vést k impulzivně vyvolaným rvačkám a ublížením na zdraví, občas až s fatálními následky. Profese učitele je nejen platově podhodnocena, což se podepisuje na kvalitě pedagogických sborů.⁸³ Rodiče sami nechovají respekt k učitelům svých dětí a svou neúctou podporují jejich nevhodné chování ve škole,⁸⁴ které někdy vyústí až v šikanu vyučujících. Rodiče pak snižují autoritu učitelům ještě více, když takové chování svých dětí omlouvají nebo přehlížejí.⁸⁵

⁸¹ KUČHTA, Josef a kol. *Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže, závěrečná zpráva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 10, 12.

⁸² VESECKÁ, Renata, CHROMNÝ, Jakub. *Kriminalita, veřejnost a média: problémy o nichž se příliš (ne)mluví*. Praha: Linde Praha, 2009, s. 27.

⁸³ KUČHTA, Josef a kol. *Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže, závěrečná zpráva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 10.

⁸⁴ MORRIS, Estelle. *Bad parenting causes child crime*. [online]. news.bbc.co.uk, 24. března 2002 [cit. 25. března 2017]. Dostupné na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/education/1890222.stm>.

⁸⁵ KUČHTA, Josef a kol. *Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže, závěrečná zpráva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 10.

Co se týče příčin dětské delikvence, neměli bychom podceňovat ani situační podněty, které mají s trestnou činností přímou souvislost. Jde především o nepříznivé životní události, jako např. ztráta rodičů a jiných blízkých osob. V takových situacích mladý člověk může najít východisko právě v trestné činnosti.⁸⁶ Nutno dodat, že jsem zde jistě nevyčerpala výčet veškerých možných příčin kriminality dětí. Zdá se ale, a odborníci se v tomto také často shodují, že společným jmenovatelem začátku kriminální kariéry mnohých dětí jsou určité negativní vzory a patologické chování v rodině.

Zdá se to jako klišé, ale pravdou zůstává, že rodina hraje naprosto klíčovou roli v úspěšnosti socializace každého jedince a má zásadní vliv na utváření jeho charakteru a chování. Pokud rodina dlouhodobě neuspokojuje psychické potřeby dítěte, pak toto dítě psychicky strádá, což se může projevit zaostáváním, citovou plochostí a vážnými poruchami sociální adaptace. Dlouhodobá frustrace z nenaplněných citových potřeb vede k psychické deprivaci a patologickému vývoji osobnosti dítěte. Významným faktorem v rozvoji rizikového chování je kvalita vzájemných vztahů v rodině, zájem rodičů o dítě, jeho chování a okruh přátel. Rozvod rodičů rovněž hraje nezanedbatelnou roli. Rodina má zásadní vliv i u pachatelů násilné kriminality. Násilné chování totiž ukazuje na poruchu chování. U chlapců se tato porucha projevuje už v raném věku, zatímco u dívek začátkem puberty. V polovině případů toto chování do dospělosti zmizí samo, u druhé poloviny se dále rozvíjí až v antisociální poruchu osobnosti.⁸⁷

Násilné chování u dětí má tři příčiny, jimiž jsou dědičnost, učení a poškození mozku při komplikovaném porodu, či jiný úraz mozku. Nejzávažnější formy násilného chování však vznikají z kombinace dědičnosti a učení. Prostředí, ve kterém dítě žije, ovlivňuje antisociální chování asi z jedné poloviny. Takovým vlivem prostředí se ukazuje být zejména narušený citový vztah mezi matkou a dítětem v jeho raném věku a komplikovaný porod. Dalším důležitým faktorem je fyzické či psychické týrání a zneužívání v rodině, ale i opakovaná viktimizace jinými pachateli mimo rodinu. Ukazuje se také, že násilné chování vůči dětem v rodině je samo o sobě přímým podnětem pro násilné chování dítěte, aniž by bylo třeba působení dalších vlivů. Vzniká tak cyklus násilí, kdy se z týraných a zanedbávaných dětí stávají později týrající, zanedbávající a zneužívající rodiče, v ostatních případech pachatelé

⁸⁶ Tamtéž. s. 11.

⁸⁷ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 335 – 336.

násilné kriminality. Faktem ale přesto je, že velká část zneužívaných dětí se v dospělosti trestné činnosti nedopouští.⁸⁸

Zde je jasně vidět, že rodina má moc ovlivnit život dítěte, potažmo celé společnosti velice zásadním způsobem. Proto se domnívám, že větší informovanost o efektivních výchovných metodách napříč celou společností by mohla alespoň částečně odbourat výchovná pochybení rodin, které občas i nevědomky formují problémové jedince svým nevhodným nebo nedostatečným výchovným působením. Také mám za to, že rodiče by měli být více zapojeni do řešení činů jinak trestných spáchaných jejich dětmi a soud by měl vždy zjistit, jaké má daný mladý člověk rodinné zázemí a podle toho individualizovat uložené opatření.

Krátký vhled do příčin dětské delikvence nám ukazuje, že na vznik dětské kriminality má zásadní vliv genetická výbava a prostředí, v němž člověk žije. Nastavení věkové hranice trestní odpovědnosti nemůže nijak ovlivnit tyto faktory, což znamená, že ani pokud bychom věkovou hranici trestní odpovědnosti snížili třeba i na deset let, těžiště problému – dětskou delikvenci, by to s největší pravděpodobností nijak neovlivnilo. Můžeme polemizovat o generálně preventivním účinku snížení hladiny počátku trestní odpovědnosti na ty, kteří se dopouští nějaké formy delikvence spíše z „mladické nerozvážnosti“, ale na patologicky vyvinutou osobnost podle mě nastavení věkové hranice trestní odpovědnosti nebude mít žádný vliv.

⁸⁸ Tamtéž, s. 335 – 337.

4 Analýza základních argumentů pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti

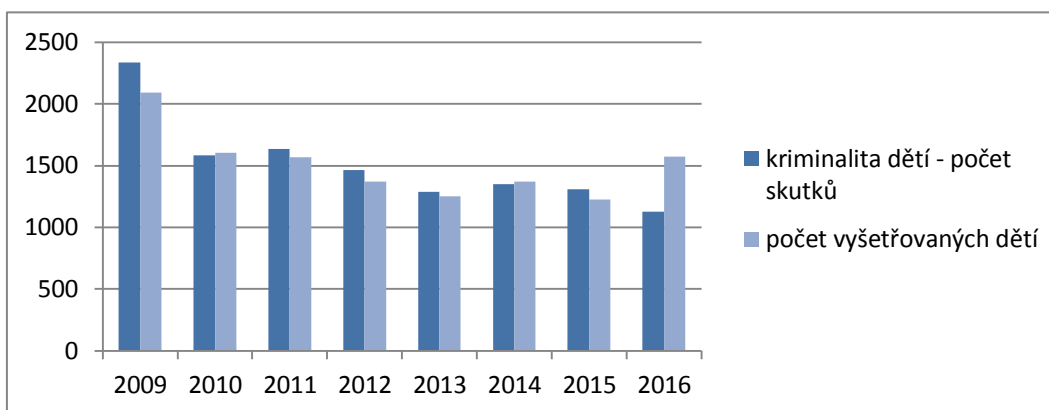
Základními argumenty pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti jsou podle obecného mínění i JUDr. Matiaška rostoucí počet závažných násilných trestných činů, ale také krádeží, a vyšší psychická vyspělost dnešních dětí, které si podle zastánců snížení věkové hranice dobře uvědomují, co činí a kalkulují s vlastní trestněprávní nepostizitelností. Argument vzrůstající kriminality trestně neodpovědných dětí byl již v minulosti řadou odborníků vyvrácen s tím, že obecně kriminalita mládeže dlouhá léta klesá.

Já se však chci zaměřit na to, zda klesající tendence kriminality páchané dětmi mladšími patnácti let přetrvává dodnes. Pozornost budu věnovat podobně jako JUDr. Matiaško pouze některým násilným trestným činům jako je vražda podle § 140 TZ a úmyslné ublížení na zdraví dle §§ 145 a 146 TZ. Dále budu zkoumat vývoj počtu loupeží podle § 173 TZ, jelikož jde o zvlášť závažný zločin, který zahrnuje použití násilí nebo pohrůžku bezprostředním násilím. A protože při posledním navrhovaném snížení věkové hranice trestní odpovědnosti poslanec Tejc navrhoval snížení věkové hranice pro závažné trestné činy jakým je i znásilnění dle § 185 TZ, budu rovněž zkoumat vývoj počtu těchto skutků. Poslední ze skutkových podstat, které se budu věnovat, je krádež podle § 205 TZ, neboť jde pravděpodobně o nejčastější formu delikventního jednání dětí mladších patnácti let a podle odborníků zejména u krádeží a loupeží jejich pachatelé spoléhají na svou trestněprávní neodpovědnost.

Veškeré údaje jsem čerpala ze statistik zveřejněných na webových stránkách Ministerstva vnitra ČR.⁸⁹ Zaměřila jsem se na vývoj trestné činnosti od roku 2009 do roku 2016, avšak pro rok 2016 byla k dispozici pouze statistika od 1. 1 do 30. 11. 2016, tudíž počet činů jinak trestných spáchaných v prosinci 2016 v celkovém přehledu chybí. I tak se nedomnívám, že údaje za chybějící měsíc prosinec by mohly nějak výrazně zahýbat s celkovými počty skutků.

⁸⁹ Zdrojem statistických údajů pro všechny níže uvedené grafy jsou statistiky Ministerstva vnitra České republiky dostupné na adrese: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>.

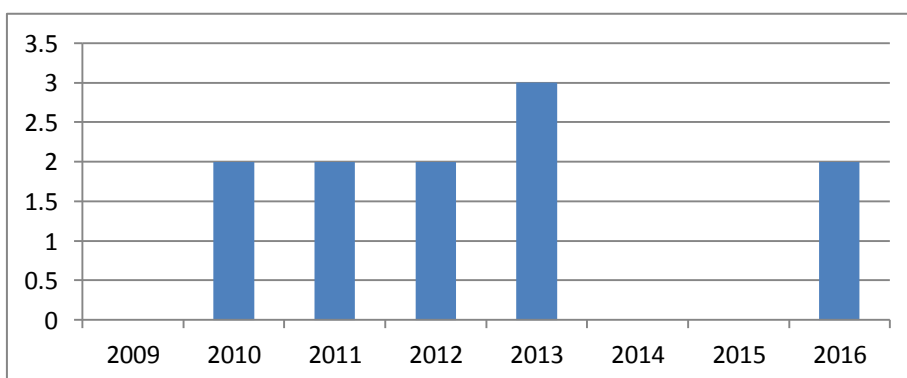
Graf č. 1: Celková kriminalita dětí mladších patnácti let a počet vyšetřovaných dětí

Jak můžeme vidět, nejvyšší kriminalitu trestně neodpovědných dětí jsme v uvedeném období zaznamenali v roce 2009, kdy bylo evidováno 2333 skutků. O rok později došlo k velkému poklesu na 1584 skutků, tedy o 32%. Poté byl v roce 2011 evidován nepatrný 3% nárůst oproti roku předcházejícímu. Děti do patnácti let se tehdy dopustily 1636 činů jinak trestných.

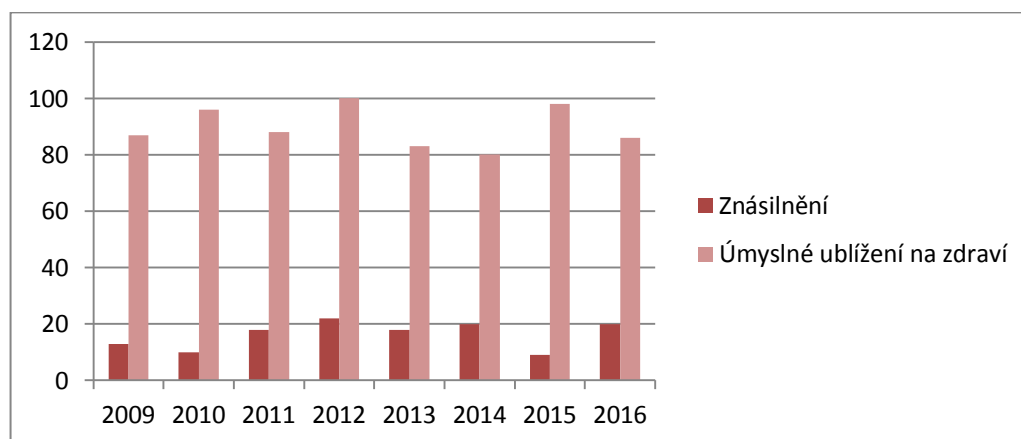
V letech 2012 – 2013 je vidět mírná degresivní tendence. Posléze v roce 2014 počet činů jinak trestných zase oproti roku 2013 trochu vzrostl, přesně o necelých 5 %, avšak počet evidovaných skutků stále nedosahoval hodnoty z roku 2012. Od roku 2014 do roku 2016 můžeme zase pozorovat mírnou klesající tendenci, kdy celková kriminalita delikventních dětí dosáhla v roce 2016 svého minima – 1126 skutků. Pokud porovnáme rok 2009 a 2016 zjistíme, že počet činů jinak trestných se snížil o 52 %. Z grafu je patrné, že degresivní tendence počtu skutků není od roku 2010 tak výrazná jako mezi lety 1999 - 2007, spíše to vypadá, že kriminalita dětí pozvolna dosahuje svého minima a osciluje kolem průměrné hodnoty okolo 1393 skutků ročně. Obecně však můžeme říci, že počet činů jinak trestných stále klesá.

Graf č. 2: Počet skutků vraždy spáchaných dětmi mladšími patnácti let

Co se týče vražd spáchaných dětmi mladšími patnácti let, těžko bychom mohli vyvodit nějaký vzrůstající nebo klesající trend. Ve sledovaném období osmi let se trestně neodpovědní dopustili jedenácti vražd. Nejvíce skutků bylo spácháno v roce 2013, kdy byly zaznamenány celkem tři vraždy. V letech 2009, 2014 a 2015 naopak nedošlo k žádné vraždě. V těchto případech jde o velmi vzácné a specifické jednání, jehož pachatelé jsou zřejmě osoby trpící mentální retardací, či psychopatií, která může být důsledkem násilného chování v blízkém sociálním prostředí pachatele, zejména v rodině.⁹⁰ Psychologové se shodují, že takto závažné činy jejich pachatelé většinou neplánují, jde spíše o impulzivní jednání.⁹¹ Takovým pachatelům uloží soud pro mládež pravděpodobně buď ochrannou výchovu, nebo ochranné léčení, což se mi jeví jako dostatečné řešení spojující ochranu společnosti před potenciálně nebezpečným pachatelem a resocializační a výchovnou pomoc delikventnímu dítěti.

Graf č. 3: Počet skutků znásilnění a úmyslného ublížení na zdraví spáchaných dětmi mladšími patnácti let

Z grafu č. 3 je patrná kolísavost počtu skutků znásilnění spáchaných trestně neodpovědnými. Nejvíce jich bylo zaznamenáno v roce 2012 – 22 skutků, nejméně v roce 2015 – 9 skutků. V roce 2016 se počet znásilnění opět zvýšil na dvacet. Z uvedených údajů nelze jednoznačně vyvodit ani rostoucí ani klesající tendenci. V případě znásilnění bývá pachatelem agresivní jedinec, u kterého je většinou následně diagnostikována dissociální porucha osobnosti (psychopatie), v některých případech i sexuální deviace. Takový pachatel

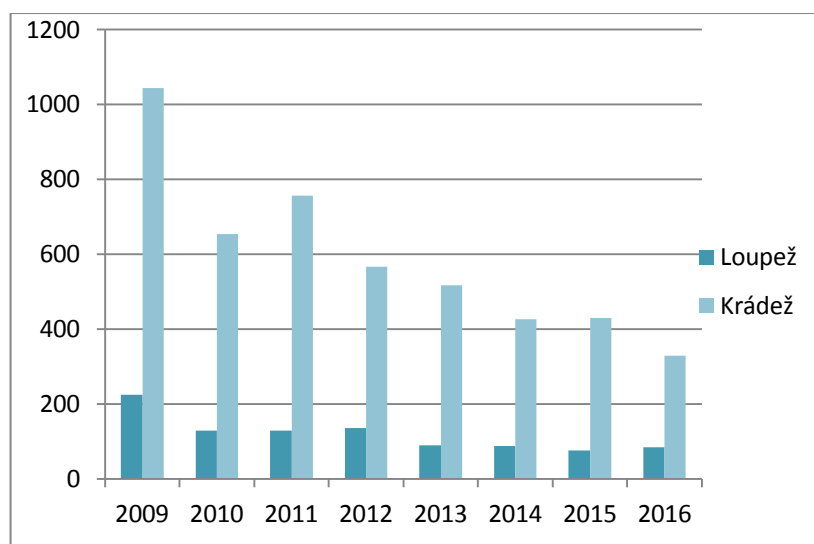
⁹⁰ MATIAŠKO, MAROŠ. K otázce věkové hranice trestní odpovědnosti. *Realita a mystifikace. Trestněprávní revue*. 2008, roč. 7, č. 7, s. 217.

⁹¹ BROLÍK, Tomáš. Ve čtrnácti za mříže. Poslanec Tejc vyslal signál a Česko znovu uvažuje o vězeních pro děti. *Respekt*, 7. března 2016, s. 24.

nebude ve většině případů schopen zcela kontrolovat své explozivní jednání. Společným rysem životní historie sexuálních násilníků a ostatních delikventů je nedůsledná nebo defektní výchova a krutost či nepřiměřená přísnost ze strany rodičů. U sexuálních agresorů se přidává ještě sexuální frustrace anebo naopak nadměrná sexuální stimulace až svádění z matčiny strany. Podle některých odborníků může být příčinou i hostilita či výchovná absence otce.⁹² V těchto případech se z hlediska ZSM jeví jako nejvhodnější opatření ochranné léčení, případně ochranná výchova.

Co se týče úmyslných ublížení na zdraví, křivka vývoje se zde pohybuje mezi 80 a 100 skutky ročně. Počet ublížení na zdraví kulminoval v roce 2012, kdy bylo evidováno 100 skutků. Od té doby až do roku 2014 došlo k 20 % poklesu. V roce 2015 však počet úmyslných ublížení na zdraví znovu vzrostl o 18,4 % a téměř dosáhl hodnoty z roku 2012. V posledním roce sledovaného období došlo znovu k mírnému poklesu. Pokud srovnáme rok 2012, kdy se děti mladší patnácti let dopustily nejvíce úmyslných ublížení na zdraví, s rokem 2016 zjistíme, že počet těchto případů klesl o 14 %. Jestliže porovnáme hodnoty z roku 2009 a 2016, zjistíme pouze nepatrný pokles, a to o jeden skutek. Přísně vzato tedy v uvedeném období k nějakému poklesu došlo, ale jde o pokles velmi malý.

Graf č. 4: Počet skutků loupeže a krádeže spáchaných trestně neodpovědnými dětmi

Z grafu č. 4 je patrná degresivní tendence počtu loupeží. Nejvíce jich bylo zaznamenáno v roce 2009, kdy došlo ke 225 skutkům. O rok později klesnul jejich počet o 43,2 %. Na stejné hodnotě setrval až do roku 2012, kdy byl evidován malý nárůst o 8 případů. Počet

⁹² VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 494 - 495.

skutků loupeže dosáhnul dna v roce 2015, kdy došlo k 75 případům. V roce 2016 počet skutků loupeže znova mírně vzrostl oproti roku předchozímu, a to o 11%, avšak stále nedosahoval hodnoty z roku 2014. Pokud porovnáme hodnoty z roku 2009 a 2016 zjistíme, že počet loupeží klesl o téměř 63 %.

Co se týče krádeží, vidíme zde velmi silnou klesající tendenci. Nejvyšší počet krádeží byl evidován v roce 2009 (1044 skutků). Rok poté nastal strmý pokles o 37,5 % a klesající trend vydržel s výjimkou většího výkyvu v roce 2011 až do roku 2016, kdy byl zaznamenán nejnižší počet skutků krádeže ve sledovaném osmiletém období – 329. Mezi lety 2009 – 2016 tedy klesnul počet krádeží o 68,5 %.

Ze statistických údajů můžeme vyvodit, že celkový počet činů jinak trestných ještě stále pozvolna klesá. Pokud se však zaměříme na činy jako je vražda, znásilnění a úmyslné ublížení na zdraví, výraznou degresivní tendenci bychom hledali jen s obtížemi. Když však vezmeme v úvahu jistou míru impulzivnosti, která tyto skutky zejména v případě dětských pachatelů vyvolává, povahové rysy typických pachatelů a objektivně nízké počty těchto činů v horizontu uplynulých osmi let, myslím si, že jde stále o příznivý výsledek. Nedomnívám se, že by se počet těchto činů jinak trestných dal ještě výrazně snížit. Spíše to vypadá, že počty uvedených tří skutků oscilují kolem svého objektivně dosažitelného minima. Naopak je tomu u loupeží a krádeží. Tam můžeme s jistotou konstatovat, že jejich počet stále klesá, a to docela výrazným způsobem. I když samozřejmě v případě dětské kriminality existuje velká míra latence, zejména u méně závažných činů jinak trestných,⁹³ jsou policejní statistiky zatím jediným seriózním vodítkem, které máme. Celkově mi ze statistik vyplývá, že argument o vzrůstajícím počtu činů jinak trestných nemá podklad v reálných číslech ani v dnešní době.

Druhým z hlavních argumentů pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti je vyšší psychická vyspělost dnešních dětí, které si prý již ve čtrnácti, někdy i třinácti letech uvědomují nezákonnost svého jednání a dokážou ho ovládat. Potvrdit nebo vyvrátit tuto oblíbenou tezi bude nejspíš vcelku složité, jelikož nejsem odborníkem na vývojovou psychologii a ani sami psychologové se na její pravdivosti jednoznačně neshodnou.

Vývojová psychologie tradičně rozlišuje vývojová stadia, kterými každý člověk prochází v průběhu celého života. Pro účely této práce je relevantní zejména fáze dospívání, které je přechodným obdobím mezi dětstvím a dospělostí. Toto období se hlavně posledních sto let rozšiřuje oběma směry, takže začíná kolem jedenáctého a končí kolem dvacátého roku

⁹³Tamtéž, s. 324.

života, někdy i o něco později. V rámci dospívání se dále rozlišuje fáze pubescence, která začíná prvními známkami pohlavního dospívání zhruba v jedenácti letech a končí přibližně patnáctým rokem, kdy vnitřní pohlavní orgány dosahují reprodukční schopnosti. V této době na ni plyně navazuje fáze adolescence, která může díky zvyšujícím se nárokům na vzdělání a ekonomickou nezávislost trvat u některých lidí až do 25 let. Pubescence se dále dělí na fázi prepuberty (od 11 do 13 let) a fázi puberty (13 až 15 let). Puberta s sebou přináší změnu myšlení v tom smyslu, že se rozvíjí formálně logické operace a dospívající je schopen už i abstraktního myšlení, jelikož s vývojem poznávacích procesů není jeho myšlení tolik vázáno na konkrétní realitu, jako tomu bylo v předchozí fázi - středním školním věku. Na druhé straně změny hormonálních funkcí způsobují změnu prožívání a kolísavé emoční ladění. Dospívající jedinec ztrácí citovou jistotu a stabilitu, je napjatý a jeho emoční reakce na různé podněty jsou méně přiměřené a nápadnější. V této fázi prochází pubescent změnou emočního prožívání, která se projevuje nízkou frustrační tolerancí, přecitlivělostí, nedostatkem sebeovládání a větší impulzivitou.⁹⁴

Samozřejmě duševní vývoj je věc velmi individuální a má na něj vliv řada vzájemně působících faktorů, zejména genetika, vnější prostředí a učení,⁹⁵ takže je jasné, že u každého mladého člověka neprobíhá stejně. Nicméně lze předpokládat, že toto schéma vývoje bude společné drtivě většině dospívajících.

Urychlování růstu a vývoje, neboli sekulární akcelerace, která je pozorována zejména posledních sto let v rozvinutých zemích, je důvodem, proč se někteří domnívají, že jsou dnešní děti vyspělejší oproti jejich rodičům a prarodičům i po psychické stránce. Avšak otázka zda urychlení nástupu tělesného vývoje přináší i dřívější nástup vývoje duševního, není odborníky jednoznačně zodpovídána. V odborné literatuře se můžeme setkat se dvěma opačnými názory. Jedna skupina odborníků má za to, že rychlejší fyzický vývoj s sebou nese také zrychlený vývoj psychiky, druhá skupina tvrdí, že zrychlující se fyzický vývoj provází spíše opožděný psychický vývoj. Většina empirických nálezů vycházejících z různých studií, ve kterých byly například srovnávány výkony dětí v inteligenčních testech, potvrzuje spíše první názor. Bylo zjištěno, že zhruba každých třicet let se průměrná hodnota IQ zvýší zhruba o deset bodů. Akcelerace byla zjištěna i v emočním vývoji. Pro dospívající typické projevy jako je negativismus, výbušnost a vzdorovitost se postupem času objevuje u čím dál mladších dětí. Z toho vyplývá, že sekulární akcelerace s sebou přináší rychlejší počátek fyzického i duševního dospívání, ale zároveň také delší dobu pro ukončení plného rozvoje všech potencií.

⁹⁴ SKORUNKOVÁ, Radka. *Úvod do vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, s. 46 – 52.

⁹⁵ NAKONEČNÝ, Milan. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia, 2003, s. 377.

Dospívání se tedy rozšířilo oběma směry, což znamená, že se zkracuje doba dětství a zároveň se oddaluje nástup dospělosti.⁹⁶

Studie z roku 1988, v rámci které se zkoumal věk počátku dospívání u dívek a trend urychlení růstu do výšky uvádí, že sekulární akcelerace se od sedmdesátých let minulého století v rozvinutých zemích postupně zastavuje. Populační studie z roku 1999 na jedné straně uváděla, že stále pokračuje zvyšování průměrné tělesné výšky českých dětí v prepubertální fázi vývoje, ale v dalších obdobích byla už zachycena její stagnace. Starší antropologická studie z roku 1961 uvádí, že první známky dospívání se sice objevují v nižším věku, ale jiné znaky charakteristické pro dokončování dospívání pozorujeme spíše později. Termín „akcelerace“ by pak byl nepřesný, šlo by spíše o dosažení plné výše výkonnosti vlivem důmyslného biologického děje. Tento předpoklad se pak stává přesvědčivějším, zejména pokud vezmeme v úvahu dosahování psychické a sociální zralosti. Dospívající lidé se zvyšujícími se nároky dnešní společnosti potřebují více času nejen na dosažení potřebného vzdělání, ale i na plný rozvoj všech složek osobnosti.⁹⁷

Jak zdůrazňuje JUDr. Matiaško, nemůžeme v souvislosti s dospíváním a úvahami o sociální zralosti dnešní mládeže zapomínat ani na důležitost sociálních mezníků v životě dítěte, které ovlivňují i jeho psychické nastavení. Hlavním sociálním mezníkem v tomto smyslu je bez pochyby doba ukončení devítileté povinné školní docházky. Tu ukončí drtivá většina adolescentů právě v patnácti letech, někdy i později. V této době se mladý člověk rozhoduje, jakým směrem se bude ubírat jeho další život – zda bude pokračovat ve studiu nebo se zapojí do pracovního procesu. Jeho rozhodnutí má následně vliv na jeho další kognitivní a psychosociální vývoj. Když dojde ke snížení věkové hranice trestní odpovědnosti, je dost možné, že případné uložení opatření spojeného s odnětím svobody dle § 24 ZSM bude mít zcela zásadní vliv na celý další život daného jedince a jeho budoucí zapojení do společnosti.⁹⁸

Jak můžeme vidět, patnáctiletá věková hranice, která od sebe odděluje pubescenci a adolescenci se objevuje i v nauce vývojové psychologie, kde tvoří mezník dvou na sebe navazujících vývojových fází jedince. Z výše uvedených poznatků vyplývá, že u dnešních dětí začíná fyzické a emoční dospívání dříve, než u jejich vrstevníků v minulosti, ale také že tato fáze i později končí. Většina studií ukazuje na postupně se zvyšující hodnoty IQ, ale na druhé

⁹⁶ LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2. vydání. Praha: Grada, 2006, s. 144 - 146.

⁹⁷ Tamtéž, s. 145.

⁹⁸ MATIAŠKO, MAROŠ. K otázce věkové hranice trestní odpovědnosti. *Realita a mystifikace. Trestněprávní revue*. 2008, roč. 7, č. 7, s. 219.

straně i na delší dobu potřebnou k rozvoji osobnosti a sociální zralosti. Jedna část psychologů se domnívá, že s rychlejším fyzickým vývojem drží krok i vývoj psychiky. Druhá část tvrdí, že je to právě naopak. Podle mého názoru na otázku zda jsou dnešní děti psychicky vyspělejší nebo ne, nemůže nikdo odpovědět bez provedení plošného empirického zkoumání dětí napříč celou republikou. A pokud nemůžeme argument o vyšší psychické vyspělosti současné mládeže jednoznačně potvrdit, není možné dělat na základě této domněnky legislativní změny.

Závěr

Správné nastavení věkové hranice trestní odpovědnosti je fenoménem dnešní doby, se kterým se každá moderní společnost musí vyrovnat po svém. Nemělo by se tak ale dít bez důkladné úvahy, aniž by zákonodárce vyslechl názory odborníků z oblasti vývojové psychologie, kriminologie, práva a dalších. Ke snížení věkové hranice trestní odpovědnosti u nás málem došlo několikrát. Například současný trestní zákoník v původní schválené verzi obsahoval věkovou hranici trestní odpovědnosti stanovenou na čtrnáct let. Ještě před nabytím jeho účinnosti však byla změněna zpět na původních patnáct. V roce 2016 se debata o snížení věkové hranice trestní odpovědnosti opakovala znova. Ve své práci jsem se podrobně zabývala otázkou, zda je opravdu nutné věkovou hranici trestní odpovědnosti v České republice snížit. Na základě analýzy provedené v předchozích kapitolách si nyní dovoluji shrnout své závěry.

Současný zákon o soudnictví ve věcech mládeže má nepochybně ještě nějaký ten prostor pro zlepšení, pokud jde o řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. Zejména mám na mysli v první kapitole zmíněnou povahu řízení, které je sice občanskoprávní, ale opatření jsou dětem ukládána podle trestního předpisu. Vzhledem ke kýžené menší formálnosti řízení podle hlavy III. ZSM však tato dvojkolejnost nejspíš nebude v dohledné době vyřešena. Rozsah opatření, která je možné v reakci na čin jinak trestný dítěti uložit, se mi jeví jako vcelku dostatečný. Jak jsem ale již zmínila v závěru první kapitoly, v budoucnu by se k nim podle mě mohlo připojit nějaké zpřísnující opatření pro ty, kteří mají uloženou ochrannou výchovu a během pobytu v ní spáchají další čin jinak trestný. Takový postup se mi totiž jeví jako přiměřená výchovná lekce, která by mohla motivovat delikventní dítě k většímu respektu zájmů chráněných trestním zákoníkem. Celkově vzato však považuji zákon o soudnictví ve věcech mládeže za kvalitní a moderní právní předpis, který odpovídá mezinárodním i evropským standardům a nabízí účinné možnosti reakce na činy jinak trestné.

Když jsem zkoumala, jaký názor má na případné snížení věkové hranice trestní odpovědnosti odborná veřejnost, dostalo se mi vcelku jednoznačné odpovědi. Většina odborníků z řad soudců, státních zástupců a dalších má za to, že věkovou hranici trestní odpovědnosti není třeba snižovat, protože by takový krok sám o sobě nevedl ke snížení dětské delikvence a neměl by významný vliv ani v oblasti generální prevence. Naopak mnoho z nich uvedlo, že je třeba rozsáhlá preventivní činnost na mnoha úrovních a nemalé náklady k tomu, abychom byli schopni kriminalitu dětí co nejvíce snížit.

Ve své práci jsem se rovněž zabývala příčinami dětské delikvence. Kromě vrozených vlastností se ukázaly být významné zejména vlivy rodiny, která výrazným způsobem přispívá k formování osobnosti a morálních hodnot každého jedince. Domnívám se, že efektivnější kontrola problémových rodin a větší tlak na zodpovědnost rodičů za jejich děti by byl krok žádoucím směrem. Pokud totiž dítě, dejme tomu ve věku třinácti let, spáchá nějaký čin jinak trestný, dovoluji si tvrdit, že nejméně v polovině případů to bude z důvodu jeho nezvládnuté výchovy nebo patologických jevů v rodině.

Nakonec jsem analyzovala dva hlavní argumenty pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. Ze statistických údajů vyplývá, že celková kriminalita dětí stále klesá a zdá se, že zvolna dosahuje svého minima. Argument o vzrůstající dětské delikvenci tedy podle aktuálních statistik není pravdivý. Na otázku, zda jsou dnešní děti psychicky vyspělejší než v dřívějších letech, podle poznatků dnešní vývojové psychologie neexistuje zcela jednoznačná odpověď. Ani tento argument tak nelze potvrdit.

Oproti argumentům pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti stojí na opačné misce vah argumenty proti jejímu snížení. Věk ukončení povinné školní docházky drtivou většinou žáků základních škol je jedním z významných argumentů pro zachování současné věkové hranice na úrovni patnácti let. Jednak je takové řešení systémově správnější a také koresponduje s ustálenou praxí a mentální vyspělostí dnešní dospívající mládeže, která je určována také tímto významným sociálním mezníkem.

Druhý nezanedbatelný argument pro zachování současného stavu je, že snížení věkové hranice trestní odpovědnosti nepomůže v boji s kriminalitou dětí. Ta má mnohdy příčinu stojící mimo vůli samotného dítěte. Čím dál více odborníků se přiklání k názoru, že umístění ve věznici pro mladistvé nemá kýžený výchovný a resocializační efekt, jen vytváří podmínky pro recidivu. Pokud bychom začali ukládat opatření odnětí svobody čtrnáctiletým nebo i mladším pachatelům, jak veřejnost často požaduje, dosáhneme tím pouze vytržení delikventního dítěte z prostředí, které může mít potenciál ovlivnit jeho život správným směrem a změnit jeho chování k lepšímu, o negativním dopadu přerušení povinné školní docházky a pravděpodobném negativním vlivu mladistvých spoluvězňů nemluvě.

Proto se domnívám, že věková hranice trestní odpovědnosti je v současné době v naší zemi nastavena optimálně. Zákonodárce by se neměl nechat ovlivnit emocemi a impulzivními návrhy laické veřejnosti. Udělat unáhlený legislativní krok a snížit věkovou hranici pro počátek trestní odpovědnosti bez důkladných analýz situace by mohlo mít neblahé důsledky pro celou společnost. Věková hranice trestní odpovědnosti je pouze zástupný problém. Těžištěm je zde dětská delikvence, kterou prosté snížení věkové hranice trestní odpovědnosti

nikdy nevykrátí. Řešení dětské delikvence neleží v rovině trestního práva, které by mělo být až posledním prostředkem boje s kriminalitou jakéhokoli druhu. Důležitější roli by v této oblasti měla hrát preventivní činnost celé společnosti.

Seznam použitých zdrojů

Právní předpisy:

- 1) zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- 2) zákon č. 89/2014 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- 3) zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
- 4) zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů
- 5) zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- 6) zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
- 7) zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Komentáře:

- 8) DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník. Komentář. 1. díl.* Praha: Wolters Kluwer a. s., 2015, 1568 s. (§ 139 trestního zákoníku).
- 9) JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou.* 6. vydání. Praha: Leges, 2016, 1280 s. (§ 25 TZ)
- 10) KOUDELKA, Zdeněk, RŮŽIČKA, Miroslav, VONDRUŠKA, František. *Zákon o státním zastupitelství s komentářem a judikaturou.* Praha: Leges, 2010, 400 s.
- 11) ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 371. (§ 25 TZ)
- 12) ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář.* 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, 988 s.
- 13) ŽATECKÁ, E., HRUŠÁKOVÁ, M., *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, 312 s. (§1 ZSM)

Monografie:

- 14) JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné.* 5. vydání. Praha: Leges, 2016, 976 s.
- 15) KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 921 s.

- 16) KUCHTA, Josef a kol. *Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže, závěrečná zpráva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 205 s.
- 17) LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2. vydání. Praha: Grada, 2006, 368 s.
- 18) NAKONEČNÝ, Milan. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia, 2003, 507 s.
- 19) SKORUNKOVÁ, Radka. *Úvod do vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, 69 s.
- 20) ŠČERBA, Filip, COUFALOVÁ, Bronislava. *Efektivita sankcionování mladistvých*. Praha: Leges, 2016, 320 s.
- 21) VÁLKOVÁ, H., KUCHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 664 s.
- 22) VESECKÁ, Renata, CHROMNÝ, Jakub. *Kriminalita, veřejnost a média: problémy o nichž se příliš (ne)mluví*. Praha: Linde Praha, 2009, 124 s.
- 23) WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014, 624 s.

Odborné časopisy:

- 24) BRIDGES, Banham K. M. Factors Contributing to Juvenile Delinquency. *Journal of Criminal Law and Criminology*. 1927, roč. 17, č. 4, s. 1 – 51.
- 25) FRYŠTÁK, Marek. Je snížení věkové hranice vzniku trestní odpovědnosti dostatečným řešením dětské kriminality? *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2006, roč. 14, č. 1, s. 9 – 13.
- 26) KREJČÍŘIKOVÁ, Kateřina. Hranice trestní odpovědnosti mladistvých ve vybraných zemích. *Státní zastupitelství*, 2008, roč. 6, č. 5, s. 36 - 44.
- 27) MATIAŠKO, MAROŠ. K otázce věkové hranice trestní odpovědnosti. Realita a mystifikace. *Trestněprávní revue*. 2008, roč. 7, č. 7, s. 214 - 221.

Ostatní časopisecké zdroje:

- 28) BROLÍK, Tomáš. Ve čtrnácti za mříže. Poslanec Tejc vyslal signál a Česko znovu uvažuje o vězeních pro děti. *Respekt*, 7. března 2016, s. 24 – 26.

Internetové zdroje:

- 29) ČT24. *Děští zločinci možná půjdou za mříže. Poslanci navrhnou snížení věku trestní odpovědnosti*. [online]. ceskatelevize.cz, 8. března 2016 [cit. 21. března 2017].

- Dostupné na <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1717822-detsti-zlocinci-mozna-pujdou-za-mrize-poslanci-navrhují-snizeni-veku-trestni>>.
- 30) ČTK. *Pelikán odmítá snížení hranice trestní odpovědnosti. Je to nahánění laciných bodů, vysvětluje.* [online]. zpravy.aktualne.cz, 27. května 2016 [cit. 21. března 2017]. Dostupné na <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/pelikan-je-proti-snizeni-hranice-trestni-odpovednosti-navrh/r~c696d2f4240111e6abfa0025900fea04/?redirected=1491235660>>.
- 31) MORRIS, Estelle. *Bad parenting causes child crime.* [online]. news.bbc.co.uk, 24. března 2002 [cit. 25. března 2017]. Dostupné na http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/education/1890222.stmi>.
- 32) VÁLKOVÁ, Helena, HULMÁKOVÁ, Jana. *Odborníci: Hranici trestní odpovědnosti není nutné snižovat.* [online]. zpravy.idnes.cz, 7. října 2008 [cit. 21. března 2017]. Dostupné na http://zpravy.idnes.cz/odbornici-hranici-trestni-odpovednosti-neni-nutne-snizovat-prt-/zpr_archiv.aspx?c=A081003_114748_kavarna_bos>.
- 33) Zdrojem statistických údajů pro všechny uvedené grafy jsou statistiky Ministerstva vnitra České republiky dostupné na adrese: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>.

Shrnutí

Diplomová práce se zaměřuje na otázku, zda by se měla věková hranice trestní odpovědnosti v České republice snížit. Za účelem zodpovězení této otázky bylo zjištěno, jestli je právní úprava opatření ukládaných trestně neodpovědným dětem dostatečná, jak se k případnému snížení věkové hranice trestní odpovědnosti staví odborná veřejnost, jaké jsou základní příčiny dětské delikvence, a také byla ověřena pravdivost dvou hlavních argumentů pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti u nás.

Abstract

Diploma thesis focuses on the question, if the age of criminal liability should be lower in Czech Republic. To answer this question was necessary to find out, if there are adequate measures to deal with juvenile delinquency, what are opinions of experts on the lower age of criminal liability, what are main causes of child delinquency and also the rightness of two main arguments for mitigation of the age of criminal responsibility was verified.

Klíčová slova

trestní odpovědnost, dětská delikvence, věková hranice trestní odpovědnosti, opatření, příčiny kriminality, zákon o soudnictví ve věcech mládeže, psychická vyspělost, čin jinak trestný

Keywords

criminal liability, child delinquency, age of criminal responsibility, measures, causes of criminality, juvenile justice act, mental maturity, noncriminal act